

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Івано-Франківський навчально -науковий інститут менеджменту
Західноукраїнського національного університету

Кафедра міжнародної економіки, маркетингу і менеджменту ІФННІМ

ЛЮТАК Петро Михайлович

Механізм організації і функціонування банківської системи ЄС / The
mechanism of organization and functioning of the EU banking system

спеціальність 051 «Економіка»,
освітньо-професійна програма – Міжнародна економіка

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ЕМЕім-21
П.М. Лютак

Науковий керівник
к.е.н., доцент, М. Й. Романчукевич

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 202_ р.
Зав. кафедри
_____ І. М. Білецька

Івано-Франківськ - 2023

Зміст

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ БАНКІВ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ	7
1.1. Ринок банківських послуг як основа фінансового ринку	7
1.2. Банківська система: сутність, функції, складові.....	13
1.3. Етапи формування банківської системи Європейського Союзу.....	19
Висновки до розділу 1	23
РОЗДІЛ 2. МОНІТОРИНГ СУЧАСНОГО СТАНУ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ЄС	25
2.1. Структура європейської банківської системи.....	25
2.2. Механізм функціонування європейської системи центральних банків.....	33
2.3. Діагностика стану європейського банківського ринку	41
Висновки до розділу 2	46
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ЄС	48
3.1. Проблеми та перспективи забезпечення стійкості європейського банківського сектора.....	48
3.2. Цифровізація та її вплив на майбутнє банківської системи ЄС.....	54
Висновки до розділу 3	62
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Трансформація банківських систем країн Європейського союзу (ЄС) з моменту створення Європейського валютного союзу і до сьогоднішнього часу торкнулася багатьох сфер функціонування банківських систем не тільки країн-учасниць, але й усіх взаємодіючих країн, зокрема, й України, яка почала процес інтеграції до ЄС.

Крім того, в даний час проблеми у фінансовій сфері та в банківському секторі зокрема перебувають у центрі уваги вчених та практиків в Україні та за кордоном, оскільки фінансова сфера опинилася в епіцентрі світової фінансової кризи, коли повною мірою загострилися та виявилися внутрішні проблеми економік країн Європейського Союзу, а також це загострилось зі врахуванням пандемії Covid-19 та повномасштабного вторгнення РФ в Україну.

Сучасний рівень розвитку економіки ЄС характеризується складним поєднанням таких процесів як інтеграція банківських систем, розвиток фінансових ринків, конвергенція норм їх регулювання, ускладнення характеристик фінансових послуг та процедур їх споживання. Варто відзначити, що перетин даних процесів випереджає рівень розвитку акумулювання інформації, її оцінки та прийняття рішень державними інститутами. Ця обставина, а також зміна інституційних форм регулювання фінансових ринків передбачають подальше вивчення впливу даних процесів на стан банківських систем країн ЄС.

Застосування досвіду країн ЄС щодо вдосконалення нормативно-правової бази, а також їх досвід у створенні методів і форм нагляду у вітчизняних реаліях може позитивно вплинути на розвиток в цілому банківської системи України.

Трансформація банківських систем країн ЄС з моменту створення Європейського валютного союзу (ЄВС) до сьогодні зачепила багато сфер функціонування європейських банків. Світові фінансові кризи минулих десятиліть призвели до істотної трансформації міжнародної діяльності банків,

перегляду їх управлінської стратегії, зміни принципів зовнішнього та внутрішнього банківського регулювання. Поправки, внесені в законодавчу базу, дозволили стабілізувати ситуацію в банківському секторі і уникнути краху. Фінансова криза призвела до нестійкості банківських інститутів ЄС, знецінення активів, нездатності банків виконувати свої зобов'язання, нестабільності і уразливості національних валют тощо.

Світова фінансова криза порушила питання про роль банківських систем у сталому розвитку економіки, необхідність досягнення консенсусу на міжнародному рівні щодо проблеми регулювання банківської галузі, що також визначає актуальність теми дослідження.

Огляд літератури з теми дослідження. Аналізу питань функціонування банківської системи як елемента світової, європейської та вітчизняної економіки присвячено праці таких вітчизняних та зарубіжних вчених як Б. Адамик, А. Анісімов, У. Біндсейл, І. Болгарін, І. Бритченко, В. Варцаба, О. Васильчишин, П. Вернер, Л. Вірван, К. Дауд, І. Д'яконова, О. Дзюблюк, Ф. Ельдерсон, А. Енріа, А. Єпіфанов, Дж. Корнеллі, М. Король, С. Лондар, А. Марк, Д. Майес, П. Мельник, Ф. Монгеллі, Є. Мордань, О. Паценко, П. Пейса, Д. Сервейс, А. Серрано, В. Скриль, Р. Смітс, Л. Стрельбицька, Дж. Фрост, П. Хаккарайнен, О. Шаров та інші.

Таким чином, існує низка наукових праць, в яких проаналізовані окремі області діяльності банківських систем країн ЄС, досвід функціонування банківських систем окремих країн, аналізується проблематика валютного союзу ЄС, становлення валютної системи ЄС, розглядаються загальні стратегії банків на глобальних ринках. Вивчення європейського досвіду, аналізу стратегій європейських банків дозволить забезпечити функціонування вітчизняних банків в умовах інтеграції України до ЄС.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є дослідження механізму організації та функціонування банківської системи ЄС, а також визначення напрямків вдосконалення її функціонування.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішувалися наступні

завдання:

1. Проведено аналіз ринку банківських послуг як основи фінансового ринку.
2. Проаналізовано сутність, функції та складові банківської системи.
3. Проаналізовано етапи формування банківської системи Європейського Союзу.
4. Проаналізовано структуру європейської банківської системи.
5. Проаналізувати механізм функціонування європейської системи центральних банків.
6. Проведено діагностику стану європейського банківського ринку.
7. Визначено проблеми та перспективи забезпечення стійкості європейського банківського сектора.
8. Визначено вплив цифровізації на майбутнє банківської системи ЄС.

Об'єктом дослідження є банківська система Європейського союзу.

Предметом дослідження виступає механізм організації і функціонування банківської системи ЄС.

Методологія дослідження. Теоретичною основою дослідження є наукові праці зарубіжних та вітчизняних науковців з банківської справи, фінансів. Методологічною основою дослідження є як загальнонаукові (метод аналізу та синтезу, наукових узагальнень, формально-логічний, метод дедукції та індукції), так і інші (історико-правовий, метод порівняльно аналізу) методи наукового пізнання.

Інформаційна база роботи. Інформаційною базою дослідження є матеріали Європейського центрального банку й інших статистичних європейських інститутів, дослідницьких агенцій, довідково-інформаційні видання, матеріали науково-практичних конференцій, рейтингових організацій тощо.

Наукова новизна проведеного дослідження визначається отриманням наступних наукових результатів:

- узагальнено основні компоненти банківської системи;

- уточнено схему фінансових інститутів в системі потоків капіталу в економіці;
- визначено вплив цифровізації на майбутнє банківської системи ЄС.

Практичне значення проведеного дослідження полягає в тому, що проведений аналіз функціонування банківської системи Європейського Союзу дозволив визначити проблеми та перспективи забезпечення стійкості європейського банківського сектора, що може використовуватися вітчизняними банками в умовах інтеграції у банківську систему ЄС.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідалися автором на науково-практичних конференціях «Сучасні детермінанти соціально-економічного розвитку» (Івано-Франківськ, 18 травня 2023 року) та «Актуальні проблеми глобалізованого світу» (Івано-Франківськ, 19 жовтня 2023 року).

Структура випускної кваліфікаційної роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 72 сторінки комп'ютерного тексту, у тому числі 16 рисунків та список використаних джерел зі 57 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ

1.1. Ринок банківських послуг як основа фінансового ринку

Проблема активізації банківської діяльності із огляду на її значення для сталого та збалансованого розвитку економіки в умовах глобалізації набуває додаткової актуальності у період економічних змін чи навіть криз. В даний час відбуваються досить складні процеси, які спрямовуються на подолання різноманітних кризових явищ.

Банківська система (БС) в науковій літературі дуже часто ототожнюється із сукупністю банків, що функціонують у економіці країн світу. За такого підходу до розуміння сутності банківської системи вона розглядається в ролі суто механічного об'єднання банків, яка не має чітко окреслених спільних цілей, специфічних рис та не відіграє самостійної ролі на глобальному фінансовому ринку.

Для розуміння сучасної ролі банківської системи у збалансованому розвитку національних економік в глобалізованому світі варто розглядати два типи моделей фінансової системи, які існують в розвинених країнах світу: система континентального типу і англосакського [2]. Серед найяскравіших представників обох моделей є провідні країни Європи – Німеччина, Франція (перша модель) та Великобританія (друга). Важливими критеріями при визначенні належності до однієї з моделей є способи забезпечення діяльності та фінансування корпорацій.

В країнах із англосакською моделлю (мають ринковоорієнтовану фінансову систему) на ринку цінних паперів робота комерційних банків буде обмеженою, в той же час значною є діяльність спеціалізованих фінансових інститутів. В країнах із континентальною моделлю (з банкоорієнтованою

фінансовою системою) кредитні організації можуть поєднувати функції довготермінового кредитування підприємств із функціями контролю за діяльністю корпорацій у цілому та ходом реалізації конкретних інвестиційних проектів. Водночас, діяльність різноманітних кредитних організацій має універсальний характер – ними одночасно можуть здійснюватися кредитні, розрахункові, фондові, валютно-обмінні операції, реалізуватися різноманітні банківські продукти та послуги, однак під постійним та активним контролем держави та її участю в роботі кредитних організацій [6].

Основними фінансовими посередниками на глобальному фінансовому ринку, і в тому числі на фінансовому ринку Європейського Союзу (ЄС), виступають банки. На рис. 1.1 відображено поділ та структурування за організаційно-економічними критеріями світового фінансового ринку, виходячи з терміну обігу різноманітних фінансових активів.

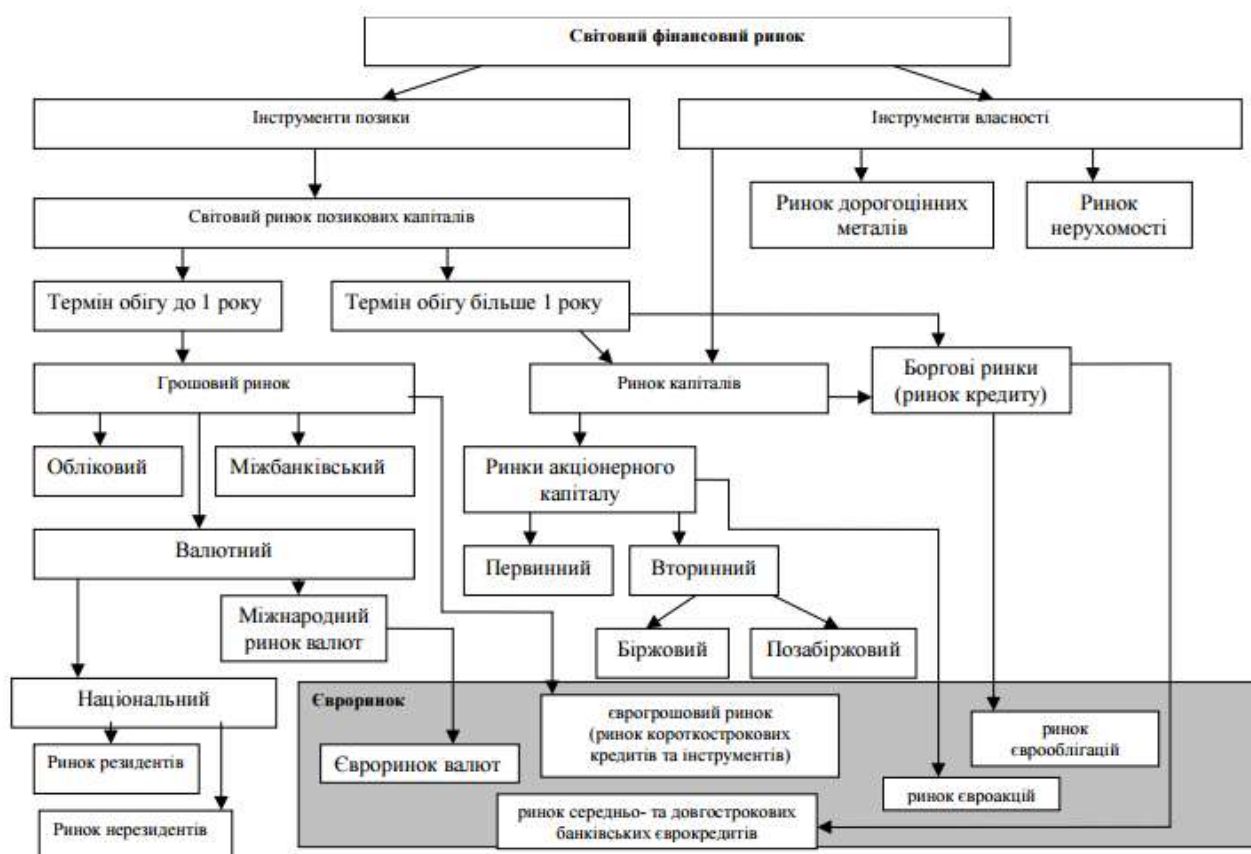

Рис. 1.1. Світовий фінансовий ринок [23, с. 187]

Світовий фінансовий ринок, на думку Анісімова А., слід поділяти на такі

складові: короткостроковий (або грошовий ринок) і довгостроковий (або ринок капіталів) [3].

Виходячи з теми дипломного дослідження, виділяємо на ньому окремо також і європейський фінансовий ринок. Як видно із рисунку 1.1. роль банківських установ на глобальному фінансовому ринку є домінуючою, окрім, можливо, ринку нерухомості чи ринку акціонерного капіталу, на яких банківські установи виступають як практично обов'язкові посередники.

Визначальною тенденцією розвитку світових економічних відносин в сучасних умовах є глобалізація світових економічних зв'язків, що спричинило суттєві зрушення в світовому просторі і породило істотні зміни у процесах генезису та функціонування національних банківських систем. Тому пріоритетними завданнями держав, які інтегруються в світовий економічний та фінансовий простір, стають формування стабільного фінансового та кредитного секторів, і, зокрема, банківського, як основоположного чинника в економічному зростанні країн.

На рис 1.2 наведена блок-схема спрощеної моделі макроекономічного взаємозв'язку між фінансовими інститутами, економікою країни, що складається з господарств, підприємств, держави, і світової спільноти. Однією з головних функцій банків є акумулювання і розподіл фінансових коштів господарств шляхом інвестицій в підприємства, придбання різних боргових зобов'язань та вкладення вільних коштів в інші фінансові інструменти (наприклад, видачу кредитів фізичним особам).

Розглянемо детальніше основні положення інституційної теорії, яка є базовою для обох відзначених нами підходів. Інституціоналізм все більше відтісняє макроекономічну і мікроекономічну теорію, так як звичні неокласичні соціально-економічні категорії відносин розглядаються з урахуванням в більш повному спектрі.

Провівши ґрунтовний аналіз наукової економічної літератури зарубіжних та вітчизняних вчених, можемо виокремити три основні підходи в вивченні економічної суті поняття банківської системи: інституційний, функціональний і

системний.

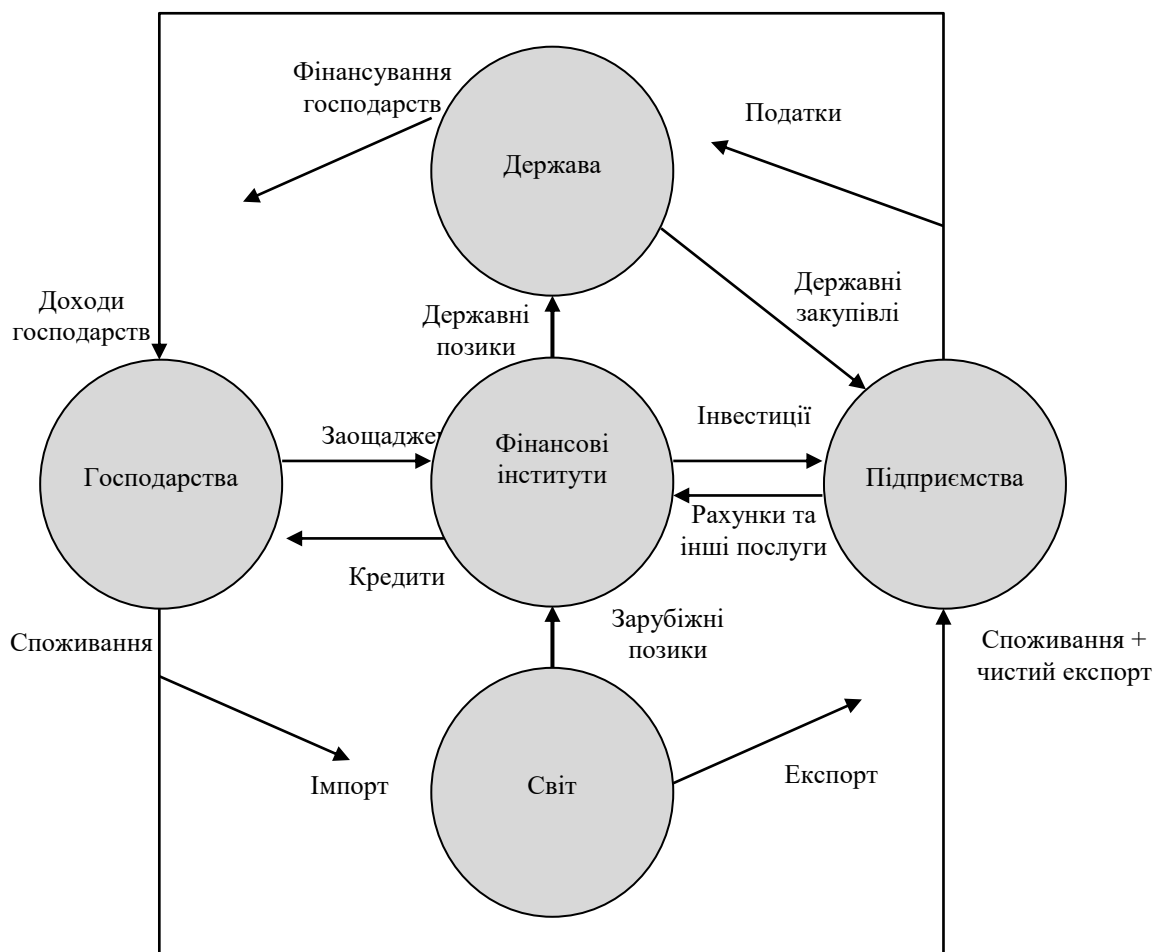

Рис. 1.2. Фінансові інститути в системі потоків капіталу в економіці

З точки зору вчених-інституціоналістів банківську систему можемо розглядати в якості сукупності універсальних та спеціалізованих банків, а також емісійних банків, сукупності банківських та небанківських фінансових закладів, які виконують окремі з банківських операцій [4], сукупності взаємопов'язаних різноманітних видів банківських інституцій, яка існує у конкретній країні в певному історичному періоді, сукупності банків, які мають відповідні функції [28], сукупності взаємопов'язаних фінансових та кредитних банківських установ [16].

Навіть звуження поняття банківської системи в сприйнятті її автоматичним об'єднанням структурних складових, показує усю складність і багатогранність даного поняття, оскільки із аналізу наведених визначень

можемо зрозуміти, що навіть конкретні науковці, а тим більше широкі наукові кола, з певними відмінностями трактують поняття та елементний склад банківської системи, причому ці дискусії тривають і надалі. Окремі з теоретиків до структурних складових банківської системи зараховують не тільки суто банківські установи, але і небанківські фінансово-кредитні інституції, що виконують різні банківські операції, для прикладу, кредитні товариства, спілки, фінансові компанії, ломбарди тощо.

Такий підхід до тлумачення банківської системи використовується і в національному законодавстві. У статті 4 Закону України «Про банки та банківську діяльність» [1], вказано, що банківська система України складається із НБУ, інших банків, філій іноземних банків, які створені та функціонують в Україні відповідно до положень даного закону.

Дослідження поняття банківської системи з погляду інституційної теорії дещо обмежує загальні уявлення та розуміння економічної сутності банківської системи, цілі, які повинні бути досягнуті та виконувати функції, при підкресленні особливої ролі банківської системи в забезпеченні ефективного соціально-економічного розвитку країни. Тому постала необхідність тлумачення даного терміну також з інших точок зору, зокрема, функціонального призначення. Ю. Онищенко пропонує розуміти банківську систему у вигляді сукупності банківських установ, чия специфічна взаємодія утворює окрему економічну структуру з метою підтримки і регулювання процесу формування та використання фінансових ресурсів, які необхідні для розвитку економіки із максимально можливим рівнем раціональності, ефективності та оптимальності [22].

Системний підхід передбачає трактування дефініції «банківської системи», як ключової динамічної складової фінансової системи, яка історично формується в умовах впливу зовнішніх та внутрішніх процесів, що відбуваються у певній країні, є сукупністю всіх банків даної країни, яка сформована відповідно до принципу цілісності, при цьому банки, взаємодіючи між собою, підпорядковуються встановленим нормам та правилам здійснення

банківської діяльності, ставлячи за мету ефективне грошово-кредитне регулювання економіки та досягнення соціальної та економічної ефективності діяльності [28]. Подібне визначення наводиться також О. Дзюблюком [11].

Цілком можемо погодитися із думкою науковців-економістів, що сутність банківської системи полягає в забезпеченні упорядкованих механізмів грошово-кредитних відносин використовуючи сувору фінансову дисципліну, якої повинні дотримуватися усі учасники процесів суспільного відтворення. В даному контексті, важливим завданням стає формування досконалого та виваженого грошово-кредитного механізму, що працював би на постійний розвиток економіки.

Застосування системного підходу при аналізі банківської системи дає змогу стверджувати про її приналежність до кредитної системи, складовою якої відповідно вона є, оскільки одним з завдань банківської діяльності є забезпечення ефективності грошово-кредитного регулювання економічних процесів, їх кредитно-розрахункового обслуговування, а також стабільності функціонування банківських установ [5]. Функціонування банківської системи підпорядковане цілям соціально-економічної політики країни, оскільки вона належить до підсистеми вищого порядку - економічної системи, яка розвивається відповідно до ринкових законів. Забезпечуючи економіку країни потрібною кількістю грошей, банківські установи стимулюють загальний розвиток господарської діяльності в країні. Однак, слід враховувати, що цілі банківської системи не завжди збігатимуться із соціально-економічними пріоритетами держави, а тому варто узгоджувати банківські та загальнодержавні інтереси.

У дослідженні І. Д'яконової [10] зазначається, що банківська система є складовою систем більш високого порядку – фінансової, економічної тощо, яка в складі даних систем покликана виконувати цілу низку специфічних функцій, перебуває у взаємозв'язку із іншими компонентами згаданих систем відповідно до визначеного рівня ієрархічних взаємозалежностей.

Підсумовуючи усе вище зазначене, на нашу думку, доцільною виглядає

побудова схеми взаємодії і взаємозв'язків реального і фінансового секторів економіки, зокрема, і банківського (рисунок 1.3).

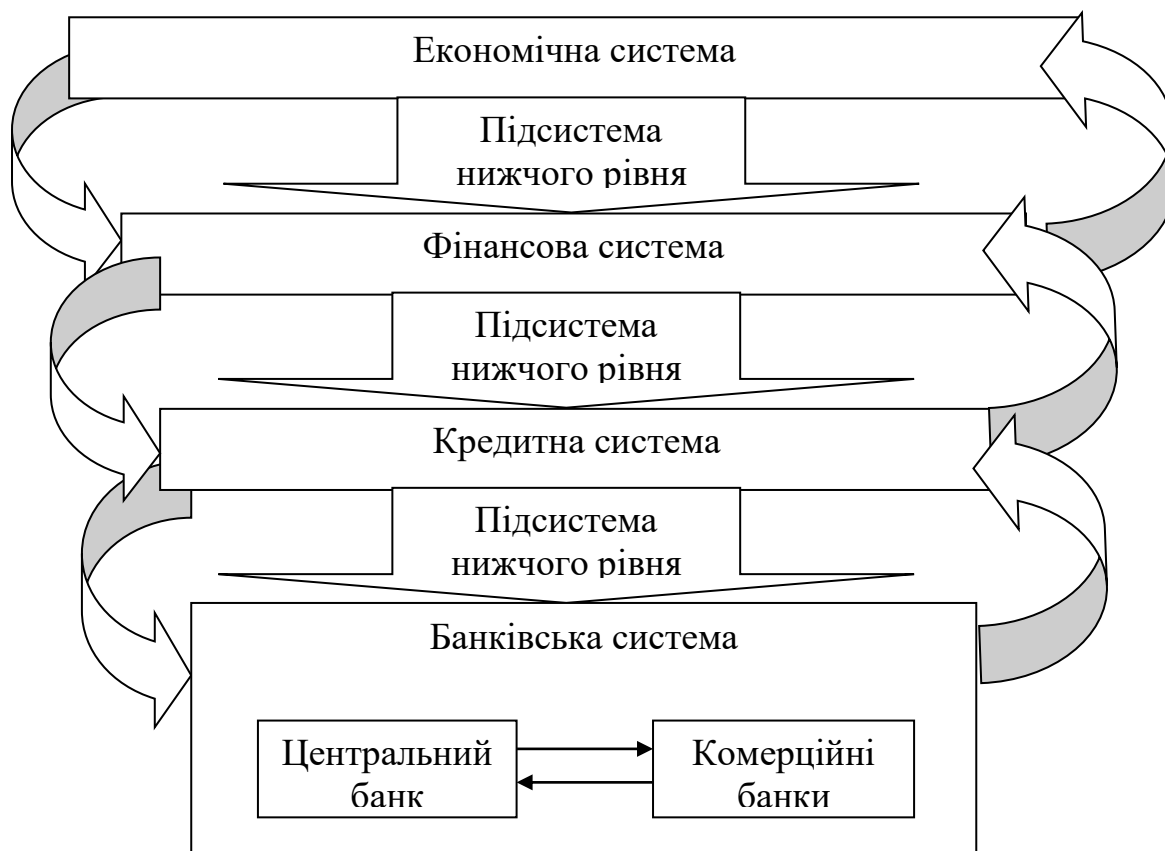

Рис. 1.3. Взаємозв'язок банківської системи з іншими в економічній системі країни [20]

На основі ґрунтовного аналізу теоретичних здобутків вітчизняної і зарубіжної економічної науки, пропонуємо таке уточнення при визначенні поняття банківської системи: складова кредитної і економічної систем, а за своєю суттю - структурована сукупність функціонуючих у країні різнорівневих взаємодіючих банківських установ, що проводять банківську діяльність у межах існуючого правового поля.

1.2. Банківська система: сутність, функції, складові

Банківська система безпосередньо або опосередковано діє на всіх рівнях соціально-економічної діяльності. На сьогоднішній день найпоширенішим

напрямок мислення в макроекономіці є монетаризм, який асоціюється з роботами видатного економіста Мілтона Фрідмана. Держава в особі банківських інститутів впливає на інтенсивність грошового обігу в економіці різними прийомами. Інтенсивність грошового обігу визначає рівень стабільності цін (інфляцію). Способи управління грошовою масою в державі можуть варіюватися від зміни процентних ставок до «вливання» коштів шляхом видачі "дешевих" кредитів. Залежно від держави, ефективність одних і тих же заходів може сильно варіюватися.

Для виразного розуміння об'єкта дослідження даної випускної кваліфікаційної роботи, насамперед, доцільно дати характеристику поняттю банківської системи. На сьогоднішній день більшість дослідників виділяють такі основні підходи: інституційний і інституційно-економічний.

Банківську систему (БС) найчастіше розглядають як поняття, адресоване до сукупності банків, що обслуговують потреби економічних суб'єктів. Відповідно до інституційного підходу, до банківської системи входять різного роду банки, зареєстровані в країні.

При такому підході банківська система не втрачає характеристики, специфічні для неї властивості. В цьому випадку банківська система не виступає як випадкове утворення, в неї включені тільки ті елементи, що мають спільні родові ознаки.

А. Мороз тлумачить поняття банківської системи «як сукупності різних видів банківських та кредитних установ, інших інституцій у взаємозв'язку, що існує в певній країні у певному історичному періоді, функціонує у рамках загального фінансового механізму та є складовою частиною кредитної системи» [4]. Такий ж підхід до розуміння сутності поняття «банківська система» простежується і у вітчизняному законодавстві. Варто відзначити, що відповідно до даного підходу банківська система розглядається тільки як сукупність банківських та кредитних установ, що є компонентами кредитної системи.

Також виправданим є й інституційно-економічний підхід, який розглядає банківську систему «через призму діяльності банків, їх операцій, організацію банківської діяльності та її регулювання. Отже, у певному розумінні банківська система є поєднанням інституційного та функціонального принципів під час розкриття її змісту» [8, с. 161].

А. Єпіфанов зазначає, що банківська система не виникає тільки як наслідок механічного поєднання конкретних банків, а й ґрунтується на розробленій концепції, в рамках якої кожен з видів банків та кожен окремих банк посідає певне місце. Її структура залежить при цьому від існуючих суспільно-економічних умов [14].

На думку О. Дзюблюка, банківська система є сукупністю «різних видів банків і банківських інститутів у їхньому взаємозв'язку, що наявна в тій чи іншій країні у певний історичний період» 2. У другому випадку до складу банківської системи окремими авторами зараховуються кредитно-фінансові установи, які не лише за визначенням, а й за своєю економічною суттю належать до небанківських фінансових інститутів, — фонди спеціального призначення, товариства взаємного кредиту, ломбарди, каси взаємодопомоги» [11].

Разом з тим такі поєднання, на наш погляд, навряд чи є достатнім для розкриття змісту банківської системи. Розкриття її змісту – це проникнення в нову, більш глибоку сутність, що охоплює характеристику окремих елементів, організацію діяльності, її регулювання за допомогою державних актів, банківського законодавства і нормативних положень як емісійного центру, так і самих банків.

З позиції методології система включає в себе не тільки банки і їхні організаційні основи, але і наше знання про сутність елементів, що входять до неї. В цілому в цьому випадку банківську систему як цілісне утворення можна відобразити в вигляді таких блоків і їх частин (рис. 1.4).

Наведені елементи та блоки банківської системи забезпечують її єдність, відображаючи при цьому специфічні характеристики, та виступають носіями їх

властивостей. Тільки як цілісне утворення банківська система може забезпечити свій ефективний розвиток.

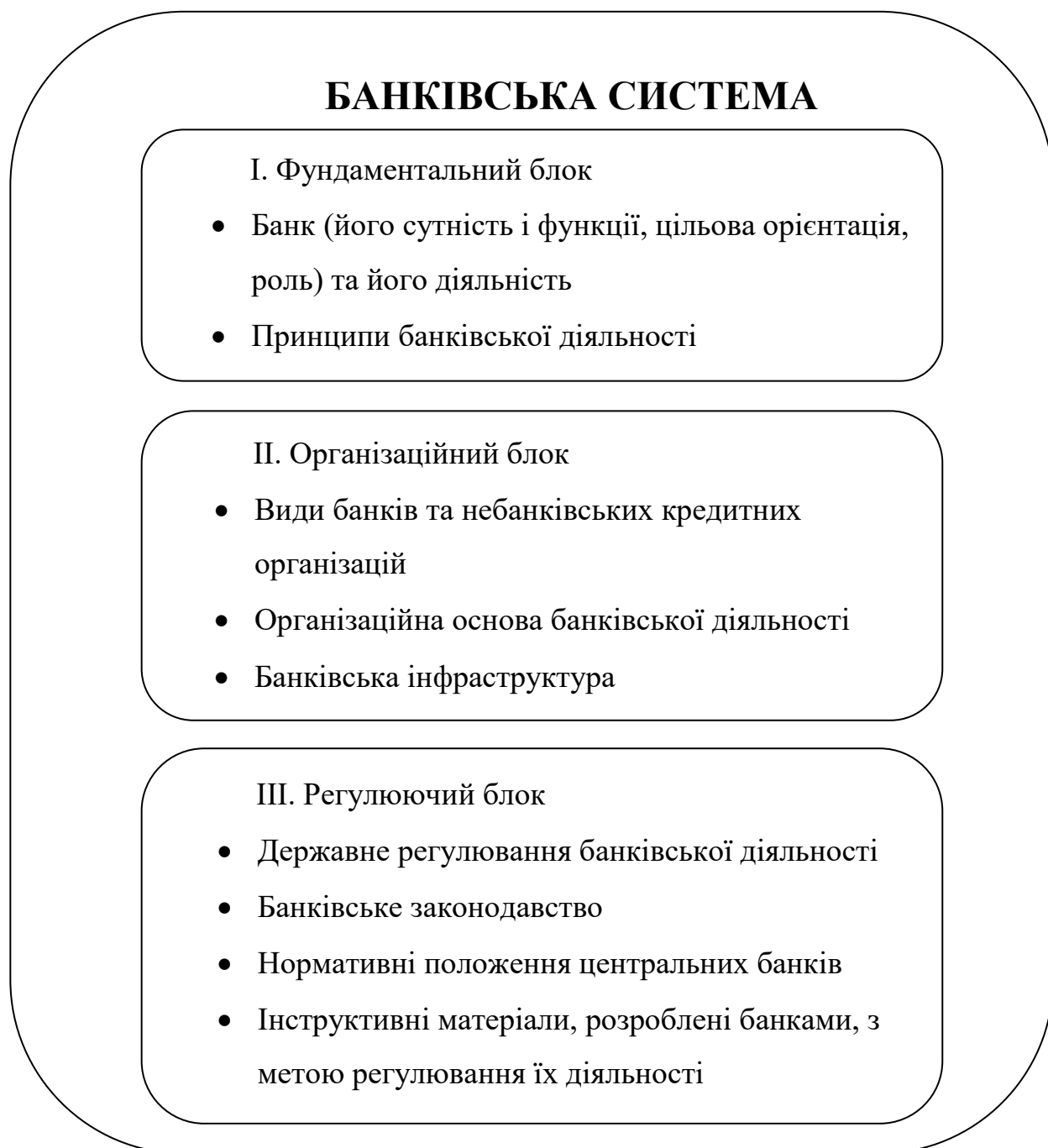

Рис. 1.4. Компоненти банківської системи

Пошуки її найбільш ефективної моделі (як якогось зразка, еталона розвитку) тривали протягом всієї історії банківської діяльності. Ці пошуки не втратили актуальності і в сучасних умовах.

В сучасному світі найбільш помітними є дві моделі розвитку банківської системи – європейська і мусульманська. Європейська модель – найбільш поширена. Її історичне коріння сягає XIII століття – періоду утворення перших банків Венеції, Генуї і Амстердама. Здійснюючи перші кредитні, депозитні, розрахункові та обмінні операції, дані банки обслуговували переважно грошово-торговий оборот, формувалися за типом комерційних установ, які прагнуть до отримання відсотка як джерела прибутку.

На відміну від європейської моделі мусульманська модель розвитку орієнтувалася не так на стягнення позичкового відсотка, як на отримання доходу у вигляді участі в прибутку обслуговуваних ними клієнтів.

З позиції технології здійснення традиційних банківських операцій між цими моделями діяльності немає принципових відмінностей. Не випадково сучасні західні банки, розширюючи географію своєї участі в мусульманських країнах, починають все частіше працювати в них, дотримуючись традиційних принципів банківської діяльності та правил, що діють в цих країнах.

Отже, банківська система – це організована структура, яка функціонує в рамках існуючих нормативних моделей, які забезпечують узгодженість економічної взаємодії її елементів.

Банківська система складається із декількох ланок. У разі неузгоджених дій або недорозвиненості окремих елементів системи, страждає вся економіка країни. Стабільність і злагодженість банківського механізму призведе до збільшення ефективності діяльності інших секторів економіки.

Для оцінки взаємозалежностей, банківська система подається у вигляді піраміди (рис. 1.5).

Як видно з рисунку 1.5, елементи банківської системи є взаємозалежними. Кредитні організації та спеціалізовані фінансово-кредитні установи залежать від інших елементів виділених системи. Але їх діяльність неможлива без адекватного інформаційного забезпечення та інфраструктури. У свою чергу, відсутність інфраструктури ставить під загрозу існування інформаційного забезпечення, оскільки без нього неможливі будь-які операції

обміну інформацією. Наукове забезпечення дозволяє домогтися розвиненості всіх складових піраміди, але воно неможливо без певних існуючих основ (наприклад, нормативно-правової бази та існуючого устрою системи регулювання, нагляду тощо, на оптимізацію яких націлена їх діяльність).

Рис. 1.5. Складові банківської системи

Органи регулювання та нагляду обмежують і впорядковують діяльність складових банківської системи. Нарешті, нормативно-правова база дозволяє всім елементам банківської системи діяти на благо суспільства.

Деякі із зазначених складових елементів мають багато складових, з якими у свою чергу взаємодіє банківська система. Тому визначені складові можемо деталізувати. Так, перший елемент, виходячи з теми дипломної роботи, пропонуємо розділити на два: банки та фінансові ринки. А от другий, навпаки, розділити на два окремих, виходячи з надзвичайної ваги на даному етапі розвитку банківських систем інформаційної складової. Необхідним є вивчення взаємодії різних інститутів між собою. Виходячи з особливостей

функціонування банків, для дослідження банківської системи, на нашу думку необхідно проводити аналіз в порівняльному порядку таких шести елементів:

- банки;
- фінансові ринки;
- інфраструктура;
- інформаційне забезпечення;
- наукове забезпечення;
- нормативно-правова база.

Кожен з елементів системи має свою характеристику, що у свою чергу, або сприяє розвитку економіки, або гальмує її. Недорозвиненість одного з елементів структури банківської сфери може спровокувати асиметрію інформації, недостатню конкурентоспроможність, застій в правових інноваціях і інші складності, які будуть перешкоджати плавному розвитку і модернізації економіки.

1.3. Етапи формування банківської системи Європейського Союзу

В Європі історично створювали багато об'єднань, найчастіше це було продиктовано географічним становищем, а також чисельністю населення окремих сторін-учасниць даних спілок.

Створені спілки діяли на основі правових норм, які часто вимагали спільної участі великої кількості країн для їх прийняття, при цьому координація дій великої кількості країн дуже складна, оскільки повинні бути враховані особливості кожної країни-учасниці договору. Прикладом невдалого узгодження дій та колосального політичного провалу в сучасній європейській історії є ратифікація Конституції Європейського Союзу, коли Франція та Нідерланди відмовилися підписувати звіт нових законів.

Становлення банківських систем країн-членів ЄС має дуже насичену історію. Події, що відбувалися в Європі із часів середньовіччя, поклали початок існуванню торгових банків. Торгові банки переважно створювалися в Італії.

Основною метою торгових банкірів була видача кредитів й фінансування далеких подорожей, оскільки у XII столітті відбувалися Хрестові походи. У 1668 р. було створено Sveriges Riksbank, який став першим центральним банком в історії і започаткував зміну банківської моделі. У XX столітті відбулися масивні зміни у банківській структурі, найчастіше пов'язані з кризами чи війнами. У 1930-х роках в США відбулася Велика Депресія, що призвела до мільярдних втрат активів. Багато банків оголосили дефолт внаслідок кризи 1930-х років. Це суттєво вплинуло і на європейську банківську систему. Це явище спровокувало глибокі структурні зміни у банківській сфері: банки стали консервативнішими у питаннях видачі кредитів. Крім того, було введено нові заходи в нормативно-правовій базі, що зумовили розподіл на інвестиційну та комерційну банківську діяльність. З того часу комерційні банки перестали вести інвестиційну діяльність за власнів кошти.

Були прийняті закони, що визначають 3 категорії банків: депозитні банки, інвестиційні банки та кредитні банки довгострокових та короткострокових позик. У 1984 році, з ініціативи міністра економіки та фінансів Франції Жака Делора, було прийнято банківський Закон 84-46 (Закон про діяльність та контроль кредитних організацій), який називають законом «модернізації». Він скасував Закон 45-15 1945 р., за яким банки Франції є «кредитними інститутами» і кваліфікуються як універсальні банки. Але на практиці досі існує розподіл банківської діяльності [47].

Іншим поштовхом до розвитку банківської системи ЄС, безумовно, стало створення єдиного валютного простору зі всіма наслідками.

У 1951 р. було створено Союз сталі та вугілля (Європейська спільнота вугілля та сталі) [13], у складі якого спочатку було 6 держав (Франція, Німеччина, Бельгія, Люксембург та Нідерланди). Через понад 60 років союз змінив своє призначення, цілі та склад і «переріс» в Європейський Союз, який у свою чергу тепер є економічним та політичним об'єднанням. Союз було юридично закріплено Маастрихтським договором у 1992 році.

Утворення валютного союзу проходило в кілька етапів. Одним із перших

етапів утворення єдиного валютного простору було дослідження, на підставі якого написано звіт Вернера у 1971 р., який передбачав створення ЄВС до 1980 р. [24] У 1972 році було створено систему «змії» або ЄКЮ (англ. ECU, European Currency Unit), щоб зменшити коридори коливання валютних курсів країн-членів Європейського економічного простору

У березні 1979 р. було створено Європейський валютний союз і, майже через 10 років, у 1988 р. Європейська Рада призначила Жака Делора главою групи, що досліджує напрями розвитку ЄВС. Результат дослідження встановив три етапи для розвитку ЄВС, схвалені Європейською Радою. У липні 1990 р. у ЄВС настав перший етап розвитку. У грудні того ж року на міждержавній конференції було підготовлено другий та третій етапи розвитку ЄВС.

Першого січня 1994 р. набув чинності основний Закон створення Європейського монетарного інституту (ЄМІ). Його президентом було призначено Олександра Ламфалуссі. Створення ЄМІ стало другим етапом розвитку ЄВС.

У грудні 1996 р. ЄМІ представив Єврораді дизайн європейських банкнот. У червні 1997 р. Єврорада прийняла Пакт стабільності та зростання, головна мета якого полягала у забезпеченні стабільності в ЄВС. У червні 1998 р. було створено ЄЦБ та НЦБ. У жовтні 1998 р. ЄЦБ оголосив про свою робочу стратегію та рамках дій для ведення єдиної монетарної політики з 1 січня 1999 р.

Разом із набуттям чинності валютної політики ЄЦБ у січні 1999 р. настав третій етап розвитку валютної спільноти: євро, єдина валюта ЄВС, увійшла до обігу; було закріплено курси обміну валют держав-членів ЄВС. У січні 2002 р. євро стало єдиною офіційною валютою країн-членів Європейського валютного союзу.

На сьогодні Європейський Союз складається із 27 членів, і банківська регламентація має свої особливості в кожній державі.

Держави-члени ЄС мають багаторівневу правову базу. Для спрощення комунікації між громадянами, компаніями та органами влади різних держав,

Європейською Комісією була створена Інформаційна Система Внутрішнього Ринку [43].

Перш за все, слід відзначити, що координація банківської системи відбувається на різних рівнях. На рис. 1.6 зображено спрощену схему устрою банківської системи ЄС.

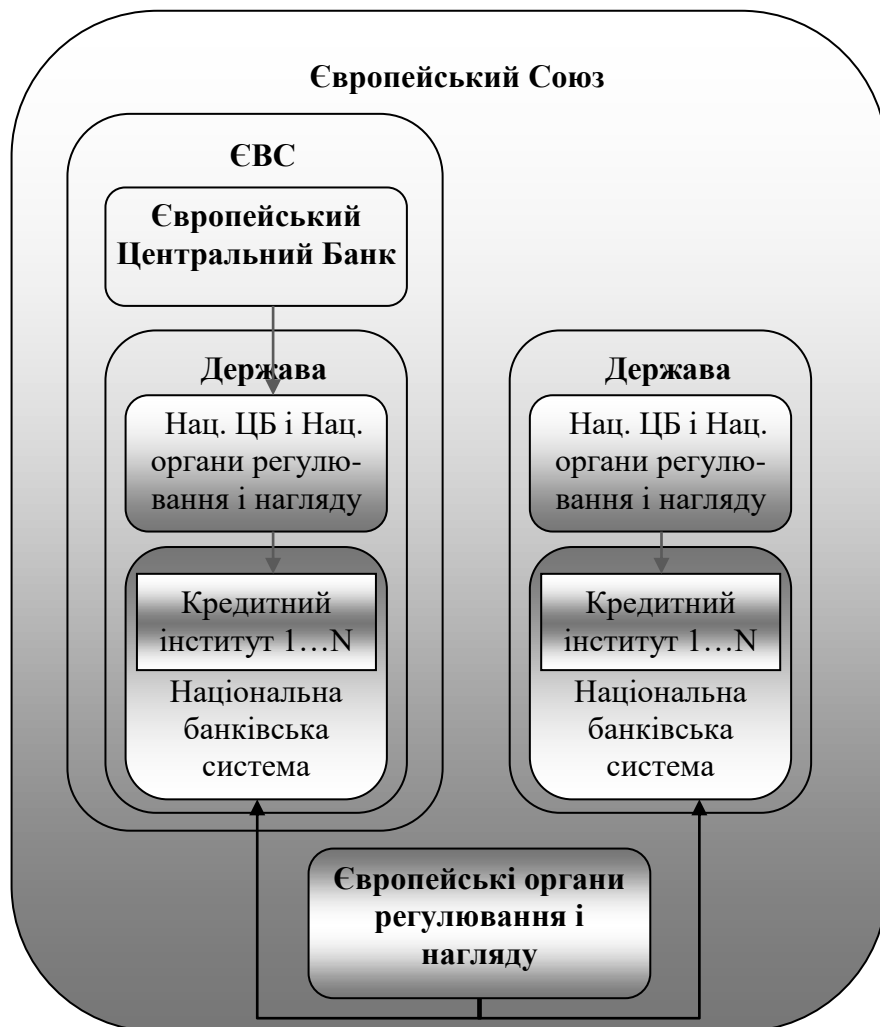

Рис. 1.6. Спрощена схема банківської системи ЄС

Як видно із даної блок-схеми, політика конкретного Національного Центрального Банку (НЦБ) відрізняється в залежності від членства країни в Європейському Валютному Союзі. У разі, якщо країна не належить до ЄВС (наприклад, Польща), Центральний Банк країни має владу над грошово-кредитною політикою країни. У разі, якщо країна входить в ЄВС, діяльність Національного Центрального Банку обмежена, бо грошово-кредитна політика

встановлюється Європейським Центральним Банком. У кожній країні є своя кількість кредитних інститутів (N, M тощо).

У країнах ЄС домінуючими є центральні банки. Банківська система групує елементи, відповідальні функціонування банків економіки. Ми вже відзначали, що на сьогоднішній день виділяють п'ять основних елементів банківської системи. Ці елементи банківської системи є взаємозалежними. Кредитні організації та спеціалізовані фінансово-кредитні установи залежать від інших виділених елементів системи. Але їх діяльність неможлива без адекватного інформаційного забезпечення та інфраструктури.

У свою чергу, відсутність інфраструктури ставить під загрозу існування інформаційного забезпечення, оскільки без неї неможливі будь-які операції обміну інформацією.

Таким чином, банки є одним із основних елементів банківської системи, оскільки становлять основу дослідження. Їхня невід'ємність, як елемент банківської системи незаперечна, оскільки банківська система об'єднує банки, банківські та фінансові організації всіх рівнів у єдине ціле. В європейській банківській системі домінуючими є центральні банки, а загалом в ній є п'ять основних елементів банківської системи: кредитні організації та спеціалізовані фінансово-кредитні установи; інформаційне та наукове забезпечення; інститути інфраструктури; органи регулювання та нагляду; нормативно-правова база.

Висновки до розділу 1

1. Проведено аналіз ринку банківських послуг як основи фінансового ринку. Розглянуто два типи моделей фінансової системи, які існують в розвинених країнах світу: система континентального типу і англосакського. Відзначено, що основними фінансовими посередниками на глобальному фінансовому ринку, і в тому числі на фінансовому ринку ЄС, виступають банки. Відображено поділ та структурування світового фінансового ринку за організаційно-економічними критеріями.

Уточнено схему спрощеної моделі макроекономічного взаємозв'язку між фінансовими інститутами, економікою країни, що складається з господарств, підприємств, держави, і світової спільноти. Виокремлено три основні підходи в вивченні економічної суті поняття банківської системи: інституційний, функціональний і системний. Визначено взаємозв'язки банківської системи з іншими в економічній системі країни.

2. Проаналізовано сутність, функції та складові банківської системи. Наведено підходи різних авторів до розуміння поняття «банківська система». Відзначено, що банківську систему як цілісне утворення можна відобразити в вигляді трьох блоків і їх частин, зокрема, фундаментального, організаційного та регулюючого. Визначено елементи банківської системи і показано їх взаємозалежність.

3. Проаналізовано етапи формування банківської системи Європейського Союзу. Відзначено, що становлення банківських систем країн-членів ЄС має дуже насичену історію, яка триває від середніх віків. Проведено історичний огляд формування банківської системи ЄС у XX столітті. Відзначено, що вагомий вплив на це мало створення єдиного європейського валютного простору зі всіма наслідками. Відзначено, що координація банківської системи відбувається на різних рівнях і наведено спрощену схему банківської системи ЄС.

РОЗДІЛ 2

МОНІТОРИНГ СУЧАСНОГО СТАНУ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ЄС

2.1. Структура європейської банківської системи

В даному дослідженні структура банківської система визначена шістьма елементами. Всі шість елементів (банки, фінансові ринки, інфраструктура, інформаційне та наукове забезпечення, нормативно-правова база) є невід'ємними складовими банківської системи.

Банки є одним із головних елементів банківської системи, і тому складають основу дослідження. Їх невід'ємність, як елемент банківської системи незаперечна, оскільки банківська система об'єднує банки, банківські та фінансові організації всіх рівнів в єдине ціле. В Європейському союзі (ЄС) банківська система сформована із організацій різного характеру (роздрібні банки, інвестиційні банки тощо), що спільно ведуть ощадну діяльність, інвестиційну діяльність, пропонують банківські послуги (ведення бухгалтерії інших компаній, розміщення їх боргових зобов'язань на фінансових ринках тощо) та виконують інші характерні функції банківських і фінансових організацій. Детальніше дослідження даного елемента європейської БС, з огляду на тему дипломної роботи, буде проведене в подальших її частинах.

Фінансові ринки також є одним з найважливіших елементів банківської системи. Безумовно, головний інтерес у банків до фінансових ринків в ЄС полягає в діяльності на грошовому ринку та ринку капіталів. Однак дії банків на фінансових ринках в ЄС не обмежуються інтервенціями в цих двох складових ринків. Банки ЄС також активно беруть участь в торгах на інших організованих і неорганізованих фінансових ринках (ринок капіталів, грошовий ринок, ринок похідних інструментів, валютний ринок тощо), в тому числі в спекулятивному напрямку, якщо їх місія полягає в отриманні прибутку з

діяльності для акціонерів і не обмежує їх дії в напрямку торгів за свій рахунок на фінансових ринках. Не варто забувати про значущість неорганізованих ринків, на яких здійснюються операції найрізноманітнішого характеру і чия першочергова роль полягає у створенні сприятливих умов розвитку небанківських інститутів. Варто зауважити, що одні з перших деривативних контрактів в Стародавньому світі використовувалися для поділу ризиків купцями в разі втрати ними товару в подорожі, і в подальшому місія поділу ризиків стала невід'ємною частиною банківської діяльності. З огляду на вище перелічене слід розглядати різні складові фінансових ринків.

У сучасному світі банки діють в умовах функціонування ринкової економіки і є її невід'ємними учасниками. Активи і пасиви банків піддаються оцінці сторонніми спостерігачами для виявлення передумов нестабільності і запобігання кризовим ситуаціям. Одним із головних джерел інформації для оцінки елементів балансу банку є фінансові ринки. Грамотна класифікація фінансових ринків та розуміння їх устрою дозволяє застосовувати на практиці сучасні методи стрес-тестування.

Існує багато типів фінансових ринків, на яких головними учасниками виступають інвестиційні фонди, банки різного типу та інші кредитні інститути.

Кожен ринок має власну специфіку і їх ролі частково доповнюють один одного. Фінансові ринки сприяють фінансуванню структур (ринок капіталів), міжнародної торгівлі (валютні ринки), перерозподілу ризику між учасниками (ринок похідних інструментів), перерозподілу ліквідності (грошові ринки) встановлення оптимальної ціни на активи, спрощення відносин між учасниками кількох країн. Фінансові ринки відрізняються своїм типом організованості. Існують організовані (біржові) і неорганізовані (позабіржові) типи ринків, які головним чином відрізняються наявністю клірингу. Кліринговий суб'єкт виступає в ролі посередника між учасниками ринку і зменшує ризики, що пов'язані із неспроможністю сторін в угодах. У заданій угоді кліринговий суб'єкт є водночас і покупцем, і продавцем.

Крім того, виділяються інші ринки, в яких фінансові інститути можуть бути учасниками, а саме, ринки дорогоцінних металів, корисних копалин, страховий ринок та ринок нерухомості.

Найчастіше, ці ринки мають позабіржовий характер, що ускладнює укладання угод учасниками цих ринків, оскільки відсутня географічна прив'язка. До того ж, багато принципів організованого ринку так само не досягають оптимуму (наприклад, укладання угод за оптимальною ціною). Активи в обігу на цих ринках прийнято вважати низьколіквідними. Ліквідні інструменти – це активи, які можна продати в короткий проміжок часу за ціною, близькою до ринкової. Розрізняють високоліквідні, низьколіквідні та неліквідні цінності (активи). Чим легше і швидше можна отримати за актив повну його вартість, тим більш ліквідним він є. Поняття ліквідної цінності є основою багатьох сучасних моделей стрес-тестів. Низьколіквідні активи мають високий рівень дисконту (неформально англ. «Haircut»).

Для європейських країн, на даному етапі розвитку, характерна трирівнева банківська система (рис. 2.1). ЄЦБ знаходиться на першому рівні і виконує функції координування та узгодження діяльності ЦБ окремих країн ЄС. На наступному рівні розташовані національні ЦБ, що реалізують спільну політику ЄС у сфері грошово-кредитного регулювання. Також вони здійснюють нагляд, контроль, інспектування, а також інші дії в межах наданих їм повноважень, виконуючи банківські функції для комерційних банків та є фактичними емісійними центрами і банками для урядових структур. Комерційні банки знаходяться на останньому – третьому – рівні.

В ЄС устрій фінансових ринків задається нормами і законами на державних рівнях і Директивами на рівні Союзу. У Франції, наприклад, регульований ринок визначається законом «Фінансовий і грошовий кодекс», стаття L421-2: закон Французької Республіки, прийнятий постановою №2013-79 від 25.01.2013 р¹.

¹ Фінансовий і грошовий кодекс (фр. Code monétaire et financier Article L421-2)

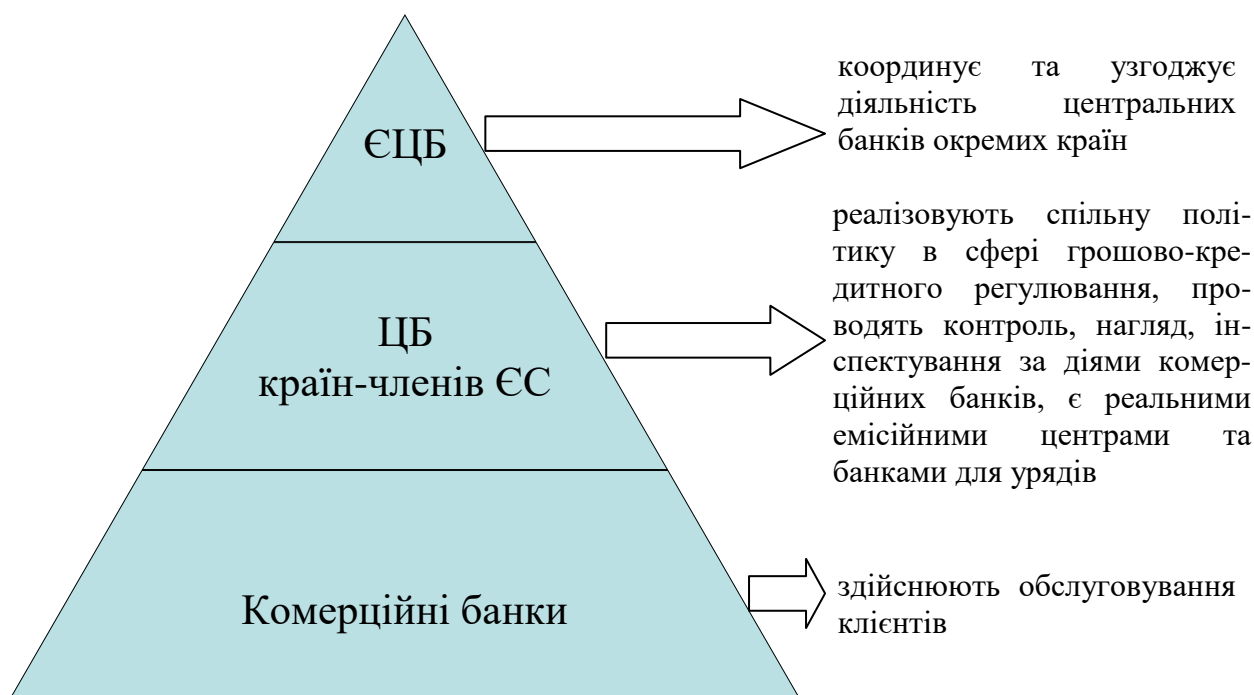

Рис. 2.1. Європейська банківська система

Інфраструктура БС дозволяє останній функціонувати в безперебійному порядку і вільно здійснювати місії життєдіяльності. Вона є настільки ж важливим елементом, як і усі інші елементи БС. Інфраструктура складається із елементів різного характеру, в тому числі платіжних систем. Її роль - в забезпеченні єдності БС та в забезпеченні злагодженості в роботі БС з іншими інститутами суспільства.

Інформаційне забезпечення також є основою та одним з наріжних каменів функціонування БС. Його відсутність у принципі унеможливорює розвиток фінансових ринків, зменшує частку банківських операцій за оптимальною ціною і, отже, віддаляє інститути суспільства від стану рівноваги. Високий рівень розвитку інформаційного забезпечення банківської системи дозволяє банкам здійснювати операції і діяти з огляду на велику кількість критеріїв і, як наслідок, дотримуватися балансу між складовими фінансових ринків, брати до уваги соціальні складові своєї діяльності.

Наукове забезпечення є стимулом розвитку БС. Діяльність наукового співтовариства задає темп в розвитку БС і дозволяє оцінити доцільність тих чи інших реформ або трансформацій. Наукове забезпечення за визначенням є плодом неупереджених дій наукової спільноти, чия мета полягає у забезпеченні оптимального розвитку інститутів суспільства. Відсутність наукового забезпечення в банківській системі унеможливорює її довгостроковий якісний розвиток з виключно позитивними наслідками для суспільства. Забезпечення стабільності роботи наукового співтовариства є ключем у розвитку банківських послуг, зменшення витрат банків у виконанні різних операцій і досягненні оптимуму банками в різних сферах своєї діяльності.

Нормативна та правова база в банківській системі обмежує і впорядковує діяльність банків. Держава, яка діє від імені свого населення та на благо свого населення, зацікавлена в тому, щоб банківська діяльність мала певні рамки, відсутність яких могло б привести до плачевних наслідків для всього суспільства (неконтрольовані банкрутства банків, збільшення кредитного плеча банками, невиконання останніми своїх прямих місій та зобов'язань тощо).

Інші елементи або інститути, як уже зазначалося, не використовуються для опису БС, оскільки їх вплив не є настільки ж сильним, як вплив перерахованих вище шести елементів.

Основою будь-якої сучасної БС, безумовно, можна вважати нормативно-правову базу. Закони ЄС жорстко закріплюють виняткові права банків і обмежують спектр їх дій. Регулювання банківської діяльності будується на безлічі різнорівневих актів. Тим самим держави обмежують і контролюють один із найважливіших процесів, за який відповідає банківський сектор, а саме – функцію створення грошей.

Устрій банківської системи країн-членів ЄС залежить від досліджуваної країни. БС кожної окремо взятої країни ЄС формувалася по-різному. У багатьох країнах структура банківських систем була сформована кілька століть назад і часто розвивалася революційним шляхом. Різні форми економіки вимагали від банківської системи того чи іншого атрибута. Наприклад, до Першої світової

війни Франція, сильно відставши від інших великих капіталістичних країн в розвитку промисловості, інтенсивно здійснювала накопичення позичкових капіталів.

Ймовірно, головною складовою банківської системи ЄС у сучасних умовах є фінансові ринки. Фінансування підприємств шляхом розміщення їх часток або боргових зобов'язань на ринках акцій і облігацій є дуже поширеною практикою. Саме розвиненість даного апарату в банківській системі ЄС дозволила застосування всіх стандартів Базель III.

Фінансові ринки регулюються директивою Європейської валютної системи (ЄВС) «Про ринки фінансових інструментів»², яка вступила в дію 1 листопада 2007 року. Головною метою директиви є збільшення прозорості в звітності за операціями із акціями та похідними інструментами.

Основними сферами застосування MiFID виступають:

- діяльність бірж та інших інститутів, на яких проводять торги і які в даний час є нерегульованими;
- установлення вимог перед- та пост-торгової прозорості для угод із цінними паперами;
- розширення діапазону інвестиційних послуг та продуктів, що вимагають особливого дозволу для торгівлі на ринках;
- забезпечення можливостей для здійснення міжнародної діяльності через відкриття філій у інших країнах ЄС тим інвестиційним компаніям, які попередньо отримали дозвіл на ведення діяльності від національних регуляторів.

Тим самим, в ЄС встановлено жорсткі правила дії фінансових ринків, що знижують ризик у банків і інвестиційних компаній, який пов'язаний з неправомірними діями на фінансових ринках. Такі правила сприяють підвищенню довіри до інститутів, які здійснюють інвестиційну діяльність,

² Про ринки фінансових інструментів - (англ. The Markets in Financial Instruments Directive, MiFID)

підживлюючи тим самим фінансові ринки новим капіталом, що, у свою чергу, підштовхує підприємців до розміщення цінних паперів на фінансових ринках.

Банки ЄС мають доступ на численні електронні майданчики, на яких організуються торги. Доступ на кілька бірж одночасно є обов'язковою рисою будь-якої фінансової організації, оскільки, стаття 27 MiFID говорить, що всі фірми, які надають послуги купівлі чи продажу різних фінансових інструментів клієнтам, «повинні прийняти всі розумні заходи для досягнення найкращого результату, - при здійсненні операцій на фінансових ринках, - виходячи з ціни, вартості, швидкості, ймовірність виконання і розрахунків, розміру, характеру або будь-яких інших особливостей, що пов'язані з виконанням замовлення / угоди» [42]. Це також передбачає публікацію цін на один і той же фінансовий інструмент і / або організований / неорганізований доступ до торгів по одному інструменту в різних місцях. Іншими словами, банки зобов'язані стежити за інформаційним забезпеченням як мінімум в сфері здійснення операцій купівлі чи продажу різноманітних фінансових інструментів на біржі.

Інфраструктура банківської системи ЄС почала набувати сучасного вигляду кілька десятків років тому. Головною її рисою сьогодні є стандартизація обігу повідомлень міжбанківських платежів і їх негайне виконання разом із розвиненою інфраструктурою платежів банківськими картами і іншими електронними засобами платежів у населення.

За відомостями ЄЦБ, 46 % всіх угод на роздрібному ринку в 2014 році було здійснено із використанням пластикових банківських карт (зростання 4,5% порівняно з показниками 2013 року – 41,5%). Крім того, 26% угод були оплачені кредитними переказами (відбулося зниження майже на 1%, у 2013 році – 26,9%), а 21,3% прямим зняттям коштів з рахунку (також зниження на 2,5%, у 2013 році – 23,8%). Також 2% припадає на обіг електронних грошей різного класу та емісії (зростання на 0,2%, у 2013 році – 1,78%). Разом, понад 95% всіх угод на роздрібному ринку було скоєно електронним шляхом (зростання на понад 1%) [51]. Якщо вести мову тільки про країни зони євро, то

абсолютні показники нижчі, але відзначаємо таку ж загальну тенденцію зростання.

Високий відсоток роздрібних платежів в електронному вигляді вказує на високу ефективність платіжних систем в ЄС. Ефективність платежів є результатом впровадження проекту Єдиної Платіжної Системи Євро - SEPA³.

Міжбанківські угоди в ЄС також мають високий рівень ефективності. Існує велика кількість платіжних систем і поштових електронних систем, які спрощують етап процесингу інформації в банках, дозволяючи збільшити швидкість обробки інформації, зменшити витрати на її обробку, збільшити безпеку платежів шляхом зменшення або зовсім виключення людського чинника в укладанні міжбанківських угод. У листопаді 2007 року в ЄС набула чинності система TARGET-2⁴. Ця система замінила систему TARGET, яка діяла з 1999 року. За допомогою цієї єдиної системи користувачі (у тому числі й банки) не тільки роблять платежі між собою, але і можуть використовувати її для отримання додаткової ліквідності.

Наукове забезпечення є однією із основ банківської системи ЄС. Щорічно сотні спеціалізованих установ, спираючись на велику інформаційну базу, продукують величезну масу наукових доповідей, досліджень тощо. В ЄС існує багато типів інститутів, чия мета – продукувати науковий матеріал, який сприяв би розвитку банківського сектора або перешкодив би утворенню кризових ситуацій. Цим займаються як публічні інститути, так і приватні фірми. В ЄС багато Університетів та інших освітніх установ, які готують фахівців фінансової і банківської сфери. Але дуже важливо відзначити, що інформаційна база, на якій будуються більшість наукових робіт, по-перше, є безкоштовною, по-друге, існує всього в декількох джерелах (наприклад, Євростат [44] чи статистичні сховища даних ЄЦБ [36]), що значно зменшує витрати часу в

³ SEPA (англ. Single Euro Payments Area)

⁴ TARGET-2 (англ. Trans-European Automated Real-time Gross Settlement Express Transfer System)

пошуку інформації, по-третє, має консолідований характер, зменшуючи тим самим витрати часу на обробку інформації.

Загалом, банківська система ЄС має великий історичний період розвитку тривалістю в кілька сотень років. Зміни в Європейській економічній та валютній системі (ЄВС) спочатку ретельно планувалися, і сьогоднішня банківська система ЄС є результатом продуманого плану, підкріпленого глибоким аналізом економік усіх країн ЄС. Спираючись на досвід ЄС в розвитку банківського сектора, потрібно відзначити, що однією із головних причин успішного розвитку банків, ринків та інфраструктури є продуманий звід законів і санкцій, які змушують публічні і непублічні організації діяти, перш за все, дотримуючись інтересів громадян ЄС. Додаткові норми і регулювання фінансових ринків стали однією із причин їх розвитку. Збільшення доступності платіжних систем (як міжбанківських, так і платіжних систем з пластикових карт на роздрібному ринку) якомога більшої кількості учасників економічних відносин є абсолютним пріоритетом у розвитку європейської БС.

2.2. Механізм функціонування європейської системи центральних банків

ЄС та ЄВС, виходячи з позицій дослідження розвитку банківських та торгівельних відносин, фінансово-економічного розвитку є фактично кільцевидною структурою, у центрі якої знаходиться потужний фінансовий елемент Європейського валютного союзу – Європейська система центральних банків (ЄСЦБ), яку керується Європейським Центральним банком (ЄЦБ) (рис. 2.2.).

Як вже зазначалося, починаючи з 1999 року одинадцять країн-членів ЄС почали свій перехід до третього етапу розвитку ЄВС у структурі ЄС. Створення ЄВС припускає не тільки тісну координацію і, до певного ступеня, гармонізацію бюджетних та економічних політик країн-членів, а й ввід євро та визначення і реалізація спільної грошової політики таких держав-членів. Не

випадково, як ми вже відзначали, багато вчених вважають ЄВС найвищим ступенем економічної інтеграції.

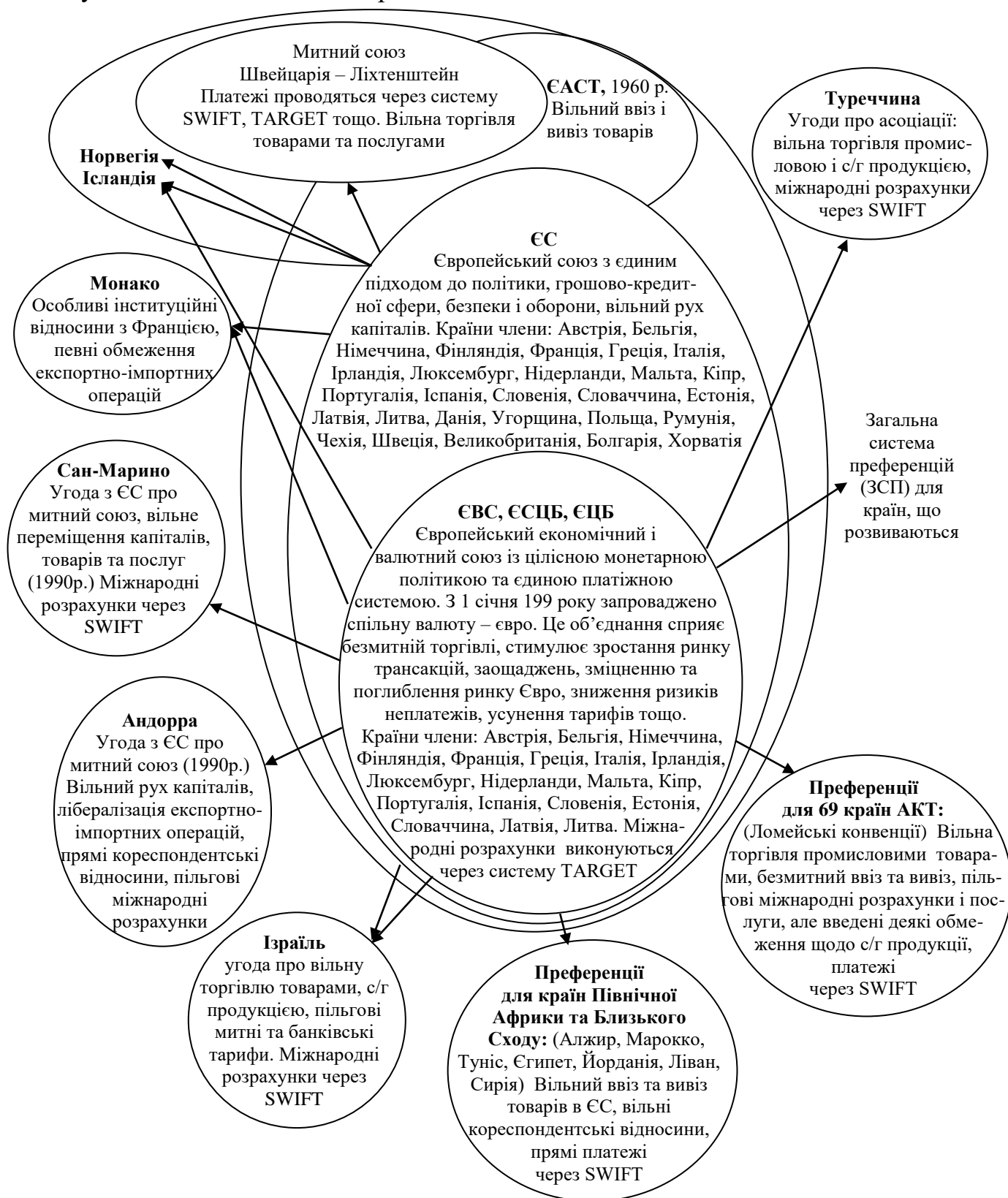

Рис. 2.2. Схема валютних, фінансових та економічних відносин ЄВС на чолі із ЄЦБ [9]

На цьому ступені інтеграції країни-члени ЄС передають органам Європейського Співтовариства свою компетенцію в одному із найчутливіших питань – у питаннях здійснення і регулювання емісії грошей та проведення грошової політики. Таку передачу національних компетенцій та викликане цим обмеження національного суверенітету держав-членів у таких областях, можна пояснити принциповою зміною ролі та повноважень ЄС. Окрім того, процес такої передачі національної компетенції держав-членів приводить до того, що вони *de facto* позбавляються своєї компетенції щодо здійснення грошової й емісійної політики, яка закріплена у конституціях практично всіх країн-членів ЄС та статутах їх центральних банків.

Основною структурою, в рамках якої здійснюється функціонування усіх «валютних» компонент ЄВС і яка визначає та проводить спільну грошову політику ЄС, згідно з Договором про його створення є ЄСЦБ, яка з'явилася у відповідності до ст. 8 Маастрихтського Договору. Нижче ми розглянемо, що ж представляє із себе ЄСЦБ і яким чином вона функціонує.

Відповідно до ст. 107 Договору, до складу ЄСЦБ входять ЄЦБ та національні ЦБ країн-членів. Ця стаття доповнюється положеннями Ст. 14 (3) Статуту ЄСЦБ і ЄЦБ (далі Статут), в яких закріплено статус національних ЦБ як невід'ємної частини ЄСЦБ. Ст. 8 Статуту говорить, що основним принципом організації ЄСЦБ є забезпечення її функціонування органами ЄЦБ, що наділені правом приймати рішення [25]. Узагалі, як це відзначається більшістю науковців, ЄЦБ є базисом функціонування ЄСЦБ. Найважливішою особливістю ЄСЦБ є здійснення керування ЄСЦБ органами керування ЄЦБ, крім того повноваження ЄСЦБ також здійснюються ЄЦБ. Важливим моментом є відсутність у ЄСЦБ статусу юридичної особи, на відміну від національних ЦБ країн-членів та самого ЄЦБ.

Відсутність в ЄСЦБ юридичного статусу, власних незалежних органів керування і можливості самостійного здійснення повноважень дозволило висунути кілька точок зору на правову природу ЄСЦБ. Одна з точок зору стверджує, що ЄСЦБ є системою юридичних осіб (центрального банків),

керованою загальними цілями, завданнями і правилами. Близький до неї і Домінік Серве, що вважає, що слово «Система» у понятті Європейська Система Центральних Банків повинне розумітися «не як позначення юридичної особи, але як вираз, що позначає ЄЦБ та національні ЦБ як складові частини деякого утворення, що керується сукупністю цілей, завдань і правил» [54]. Серве пояснює, що з його погляду таке трактування дозволяє уникнути очевидного протиріччя між принципами централізації та децентралізації, якими він наділяє ЄСЦБ. Відбувається це за рахунок того, що в такій системі, з одного боку, гарантується централізація процесу прийняття рішень, необхідна для проведення спільної грошової політики, а, з іншого боку, дозволяється децентралізація операцій, що здійснюються на виконання спільної грошової політики або ЄЦБ, або національними ЦБ.

Пейса і Вехмас пишуть про те, що «концепцією ЄСЦБ є концепція єдиної спільності, що формується із ЄЦБ та національних ЦБ і є спрямованою на реалізацію поставлених перед нею цілей і завдань» [52]. Авторитетний коментар до Договору про ЄС (далі – Договору) за редакцією Кемпбела говорить що: «ЄСЦБ є об'єднанням ЄЦБ та національних ЦБ. Але лише ЄЦБ є юридичною особою. ЄСЦБ керується органами ЄЦБ. Іншими словами ЄСЦБ представляє собою не більш, ніж накидку, накинуту на ЄЦБ, і не несе ніякого значення, крім семантичного маскування ієрархії, установленної поміж ЄЦБ та національними ЦБ» [56].

Таким чином, ми бачимо, що більшість вчених не визнають за ЄСЦБ якої-небудь самостійної і тільки їй одній властивій сутності чи функції. На наш погляд, ми можемо говорити про ЄСЦБ, як про назву системи визначених стосунків, які складаються між ЄЦБ та національними ЦБ в рамках досягнення ними цілей і завдань, які поставлено перед ЄСЦБ. При цьому, пануюча роль у цих відносинах належить ЄЦБ, а для національних ЦБ держав-членів відведено другорядну роль та залежний статус. Це дало можливість деяким вченим говорити про те, що «існуючі національні ЦБ стають відділеннями ЄЦБ зі статусом, аналогічним індивідуальним федеральним резервним банкам

всередині Федеральної резервної Системи» [32]. При цьому підлегла роль національних органів стосовно органів ЄС узагалі характерна для правовідносин між країнами-членами ЄС та інститутами ЄС. Таке розуміння ЄСЦБ дає нам можливість як не відокремлювати її від ЄЦБ та національних ЦБ, тому що без них ЄСЦБ нічого не представляє, так і підкреслювати те, заради чого і була створена назва ЄСЦБ – єдина й упорядкована система взаємин між ЄЦБ та національними ЦБ країн-членів.

Визначимо та сформулюємо цілі, для досягнення яких створювалася ЄСЦБ. Ст. 105 (1) Договору і Ст. 2 Статуту, яка дослівно її повторює, чітко визначає ці цілі. Головна з них – забезпечення підтримки стабільності цін. Здійснюючи всі інші свої цілі і виконуючи свої функції, ЄСЦБ, насамперед, повинна піклуватися про виконання цього завдання. Тільки не вступаючи в протиріччя зі своєю основною метою, ЄСЦБ повинна здійснювати свою другу мету – підтримку спільної економічної політики Співтовариства з метою досягнення завдань Співтовариства, викладених в Ст. 2 Договору. ЄСЦБ повинна реалізовувати цілі, виходячи з принципів відкритої ринкової економіки із вільною конкуренцією, принципів, викладених в Ст. 4 Договору, а також, заохочуючи ефективний розподіл ресурсів.

Для виконання цих цілей перед ЄСЦБ ставляться такі завдання як: визначення і втілення в життя валютної політики Співтовариства; проведення міжнародних операцій обміну згідно з положеннями Ст. 111 Договору; керування та володіння офіційними резервами іноземних валют країн-членів; сприяння коректному функціонуванню платіжних систем; допомога в проведенні компетентними органами політики розумного нагляду за кредитними установами та, загалом, за стабільністю фінансової системи [56].

Як уже підкреслювалося вище, крім загальних цілей і завдань, елементи ЄСЦБ об'єднані і твердою ієрархічною структурою правовідносин, що складається між національними ЦБ країн-членів і ЄЦБ. Роль національних ЦБ усередині ЄСЦБ прекрасно демонструється в Статтях 9.2., 12.1., 14.3. і 34 Статуту [25], відповідно до яких вони зобов'язані діяти в рамках нормативних

актів, прийнятих ЄЦБ. При цьому найбільшого значення набувають нормативні акти ЄЦБ, прийняті усередині самої системи. До таких нормативних актів належать основні орієнтири, прийняті Керуючою радою, вказівки, прийняті винятково Виконавчим комітетом, і також внутрішні рішення, прийняті обома цими органами. Оскільки ці правові акти є обов'язковими тільки для ЄЦБ та національних ЦБ, які перейшли до третього етапу ЄВС, вони не дають ніяких прав і не накладають ніяких обов'язків на інші треті особи. У свою чергу, невиконання національними ЦБ країн-членів, що перейшли до третього етапу ЄВС, основних орієнтирів і вказівок може привести до розгляду такого невиконання в Суді ЄС. Розходження між основними орієнтирами і вказівками полягають не тільки в органах, що їх приймають, але й у тих питаннях, яким вони присвячені. Основні орієнтири є юридичними актами, які призначені для визначення і закріплення політики ЄСЦБ. Вони містять основні рамкові положення й основні правила, що повинні виконуватися як ЄЦБ, так і національними ЦБ. Як приклад основних орієнтирів, прийнятих Керуючою радою, слід навести Основні орієнтири ЄЦБ від 1 грудня 1998 року про вимоги до статистичної звітності ЄЦБ в області балансу платежів і статистики міжнародних інвестиційних позицій (ЕСВ/1998/17) [56].

На відміну від основних орієнтирів, вказівки, прийняті Виконавчим комітетом, призначені для забезпечення виконання основних орієнтирів і рішень Керуючої ради і містять конкретні детальні вказівки національним центральним банкам.

Внутрішні рішення приймаються як Керуючою радою, так і Виконавчим комітетом у сферах своєї компетенції. Вони мають юридичну чинність усередині ЄСЦБ і присвячені питанням адміністративного й організаційного характеру. Прикладом такого внутрішнього рішення може бути Рішення ЄЦБ від 3 листопада 1998 року стосовно публічного доступу до документації й архівів ЄЦБ (ЕСВ/1998/12) [56].

Крім того, відповідно до Ст. 31. Статуту при здійсненні своєї діяльності національні ЦБ повинні дотримуватися ліміту резервних активів у іноземній

валюти, що встановлюється ЄЦБ чи просити згоди ЄЦБ на зміну цього критерію.

Відзначимо, що домінування ЄЦБ і відносин, які складаються в рамках ЄСЦБ, виявляється й у тому, що для входу до зони євро країнам-членам довелося змінювати правове становище власних центральних банків таким чином, щоб гарантувати своїм центральним банкам достатній ступінь незалежності, передбаченої в Статуті ЄСЦБ, а також для того, щоб вони могли виконувати покладені на них обов'язки в рамках ЄСЦБ. Це дало можливість деяким вченим говорити про «пряму гармонізацію» правового становища центральних банків [55]. У результаті практично усі країни-члени прийняли або нові закони про ЦБ (Бельгія в березні 1999 р., Фінляндія в березні 1998 р., Нідерланди в 1998 р.), або змінили свої вже існуючі (ФРН у 1997 р., Ірландія в 1998 р., Франція в травні 1998 р., Греція в 1998 р., Португалія в 1998 р., Іспанія в 1994 р., Швеція в 1998 р.). Для того, щоб здійснити таку зміну правового становища національних ЦБ та забезпечити законність виконання взятих на себе зобов'язань у рамках ЄВС, низці держав-членів довелося внести відповідні зміни у свої конституційні документи (Франція, ФРН, Об'єднане Королівство (Акт про Європейські Співтовариства з відповідними змінами й Акт про Банк Англії), Фінляндія, Португалія, Швеція). Крім того, навіть держави-члени, що дотепер не визначилися з питанням про приєднання до третього етапу ЄВС, прийняли нормативні акти, що спрямовані в напрямку більшої незалежності своїх ЦБ (Акт про Банк Англії 1997 року). Нарешті, для успішного переходу на третій етап ЄВС у Люксембурзі законом від 23 грудня 1998 року вперше в історії цієї країни було утворено центральний банк.

Статут ЄЦБ передбачає і домінування ЄЦБ над національними ЦБ й у міжнародних відносинах. Так відповідно до Ст. 6.1 Статуту саме ЄЦБ приймає рішення щодо того, яким чином буде представлена ЄСЦБ на міжнародній арені, а Ст. 6.2. Статуту закріплює положення, що національні ЦБ можуть брати участь в міжнародних валютних органах тільки за згодою ЄЦБ. Для самого ж ЄЦБ такої згоди не вимагається. Національні ЦБ самостійно не можуть

виходити за рамки повноважень, наданих їм Статутом. Для того, щоб вони могли виконувати інші функції, Керуюча рада ЄЦБ повинна вирішити двома третинами своїх голосів, що вони не суперечать цілями і завданням ЄСЦБ (Ст. 14.4 Статуту). Але і такі функції виконуються ними під свою відповідальність і не розглядаються як частина функцій ЄСЦБ.

На доповнення картини відзначимо, що ЄЦБ має можливість примушувати національні ЦБ до виконання ними власних обов'язків. Ця можливість виникає з положень Ст. 35.6 Статуту, що дає ЄЦБ право звертатися з такими позовами в Суд ЄС. При цьому деякі вчені відзначають подібність цього права ЄЦБ до права Комісії ЄС по відношенню до країн-членів ЄС відповідно до Ст. 226 Договору.

В даний час у межах реалізації основної мети монетарного регулювання доцільно виділяти певні цілі грошово-кредитної політики ЄЦБ (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Цілі та інструменти грошово-кредитної політики ЄЦБ

Таким чином, без ЄЦБ і національних ЦБ країн-членів, ЄСЦБ не існує і не може існувати. Відповідно цілі і завдання ЄСЦБ є не більш, ніж цілями і завданнями стосунків, які складаються між ЄЦБ та національними ЦБ країн-

членів. Той же факт, що відповідно до Ст. 8 Статуту і Ст. 107 (3) Договору саме керівні органи ЄЦБ – Керуюча рада та Виконавчий комітет здійснюють керування всією ЄСЦБ означає, що цілі та завдання ЄСЦБ реалізуються ЄЦБ та національними ЦБ під керівництвом органів ЄЦБ та саме ЄЦБ з допомогою своїх органів керування відіграє чільну роль у цих відносинах. При цьому, керуючі національних ЦБ, що є членами Керуючої ради, представляють у ній, принаймні *de jure*, самих себе, а не свої національні ЦБ.

Таким чином, було розглянуто склад і функції ЄСЦБ, а також показано ролі, які відіграють в ЄСЦБ національні ЦБ й ЄЦБ. Досвід роботи ЄСЦБ показує, що не дивлячись на достатню складність такої системи як ЄСЦБ, вона виявилася цілком працездатною. Однак, термін функціонування її є досить невеликим. І наскільки інституціональні особливості ЄСЦБ дозволять Європейському Співтовариству пристосуватися до мінливої економічної ситуації, ефективно здійснювати спільну грошову політику Співтовариства і хоча б частково гармонізувати економічні цикли держав-членів покаже тільки майбутнє.

2.3. Діагностика стану європейського банківського ринку

Відповідно до трактування Європейської банківської федерації (ЄБФ)⁵, європейський банківський ринок можна описати як такий, що базується на діяльності банків [40]. Європейські банки завжди прагнуть зберегти дану роль, приймаючи депозити і видаючи кошти в борг.

Проведемо діагностику стану європейського банківського ринку і, зокрема, діяльності банків, які його насичують. Сукупні активи банківських установ зі штаб-квартирами у ЄС зросли зі 30,44 трлн. євро в грудні 2021 року до 30,85 трлн. євро у грудні 2022 року, зрісши на 1,34% [36].

Загальний коефіцієнт непрацюючих банківських установ ЄС знизився на 0,21 % в річному обчисленні до 1,86% на початок 2023 року [36]. Загальна

⁵ EBF (АНГЛ. European Banking Federation)

рентабельність власного капіталу банківських установ ЄС [36] становила 7,3% у грудні 2022 року, а їх коефіцієнт звичайного капіталу першого рівня становив 15,45% [36].

Наприкінці 2022 року європейські банки та банківські групи єврозони зафіксували сукупний коефіцієнт чистого стабільного фінансування 125,06% (рис. 2.4), причому середній показник банків у всіх країнах-членах значно перевищив необхідний мінімальний поріг у 100%.

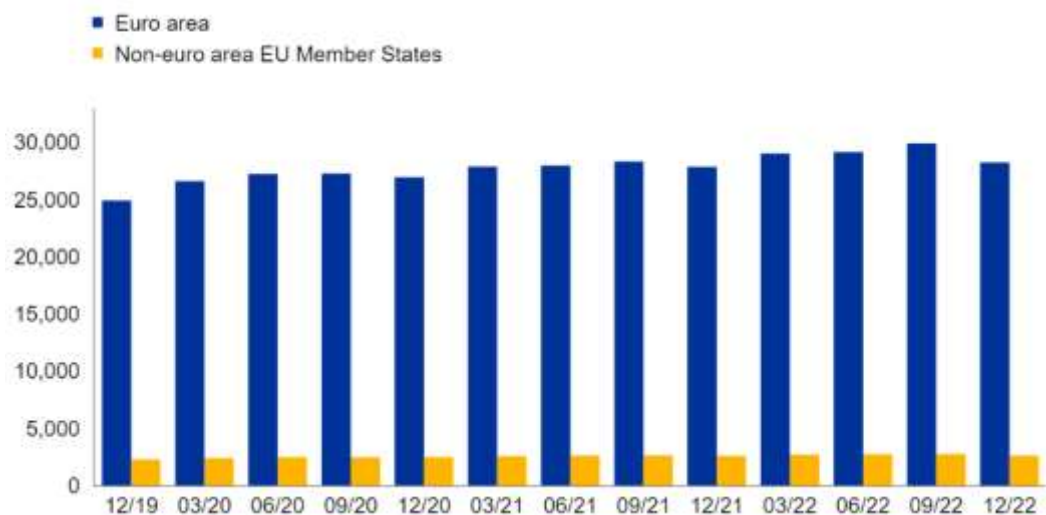

Рис. 2.4. Загальні активи кредитних установ із головними офісами в ЄС-27 у 2019-2022 рр. (млрд. євро) [36]

Дані непрацюючі банківські установи із головними офісами в країнах ЄС наведено на рисунку 2.5.

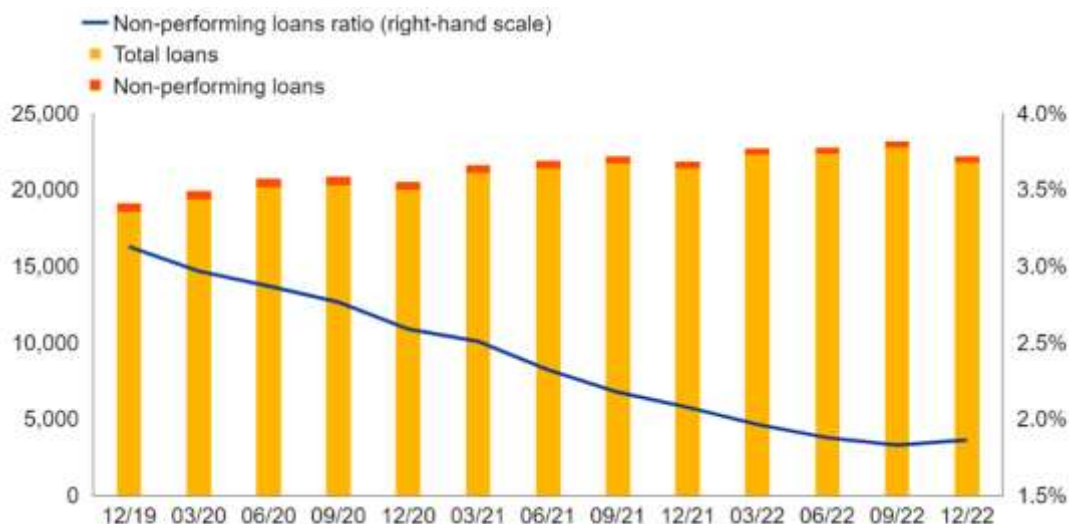

Рис. 2.5. Коефіцієнт непрацюючих банківських установ із головними офісами в ЄС-27 у 2019-2022 (млрд. євро, %) [36]

На рисунку 2.6 наведено показники рентабельності власного капіталу банківських установ зі штаб-квартирою в ЄС.

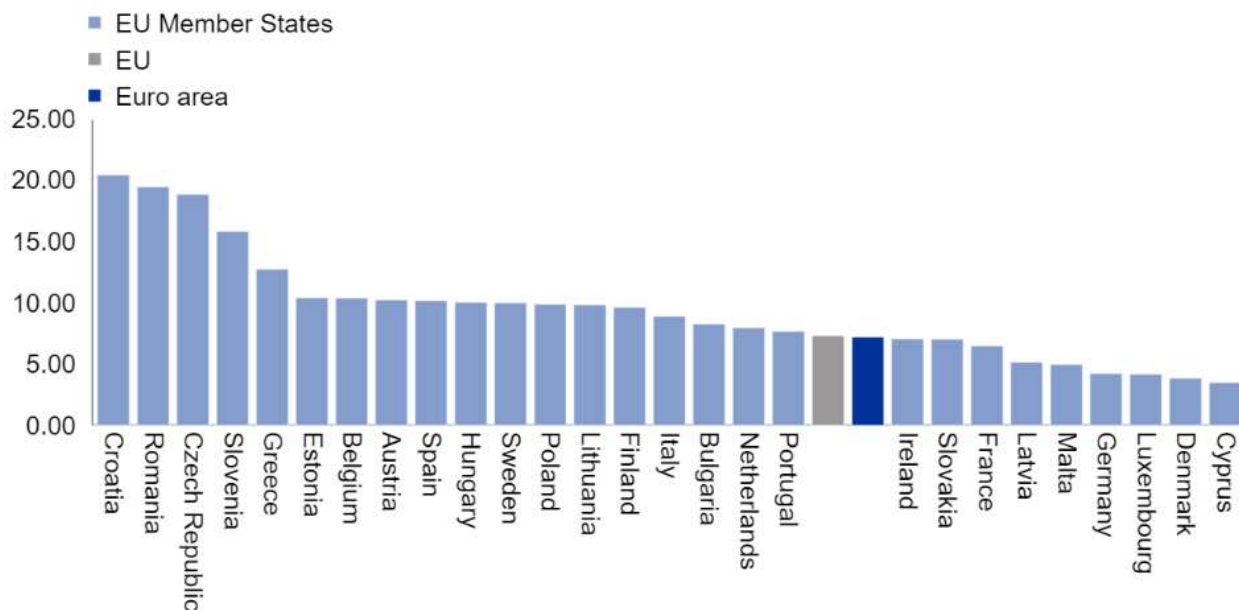

Рис. 2.6. Рентабельність власного капіталу кредитних установ зі штаб-квартирою в ЄС у грудні 2022 року, % [36]

На рисунку 2.7 наведено дані про сукупний коефіцієнт звичайного капіталу першого рівня банківських установ із головним офісом у ЄС.

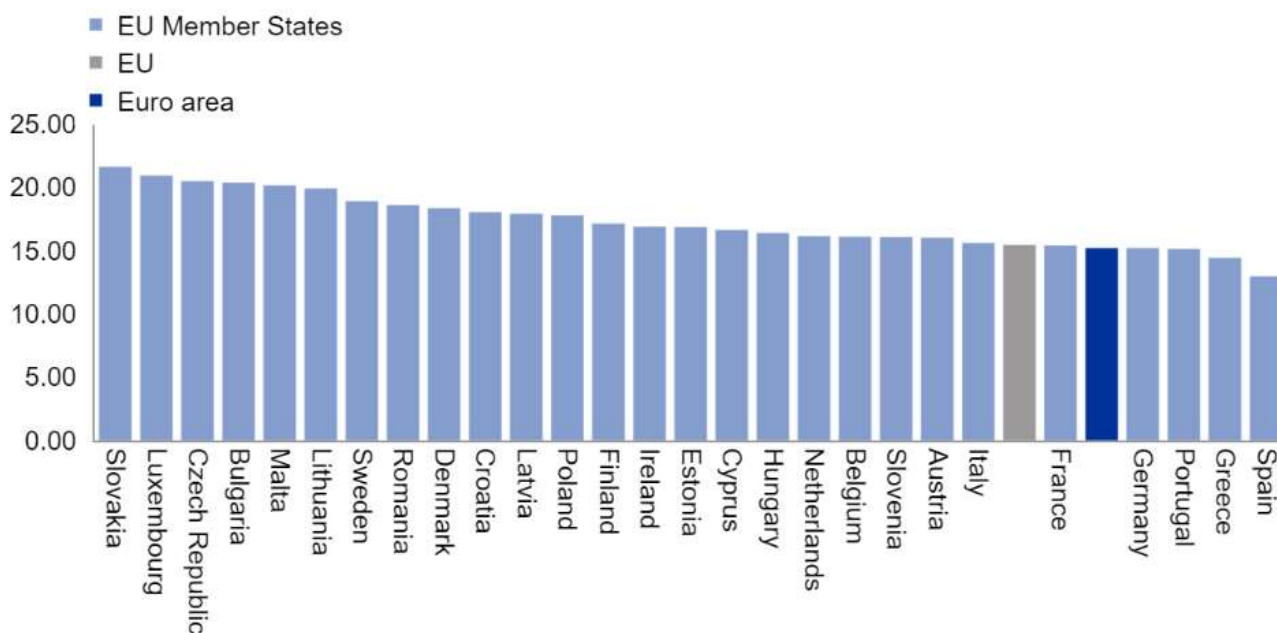

Рис. 2.7. Коефіцієнт звичайного капіталу першого рівня кредитних установ із головними офісами в ЄС у грудні 2022 р., % [36]

Кількість банківських відділень продовжувала скорочуватися в більшості країн-членів ЄС, в середньому на 5,39% [39]. Кількість банківських працівників скоротилася в середньому на 1,25% [39].

Варто відзначити, що ступінь концентрації банківського сектора продовжує сильно відрізнятися в різних країнах. Структурні фінансові показники показують подальше зниження кількості банківських офісів у ЄС, у середньому на 5,39% у державах-членах. Зниження спостерігалось в 25 із 27 країн у діапазоні від -0,98% до -21,54%. Загальна кількість офісів в ЄС на кінець 2022 року становила 132 871, з яких 82,8% були розташовані в євросоні [39].

Впродовж 2022 року кількість працівників кредитних установ скоротилася у 18 країнах-членах ЄС із середнім падінням у всіх країнах на 1,25%. Зменшення кількості банківських працівників є тенденцією, яка спостерігається в більшості країн з 2008 року (рис. 2.8).

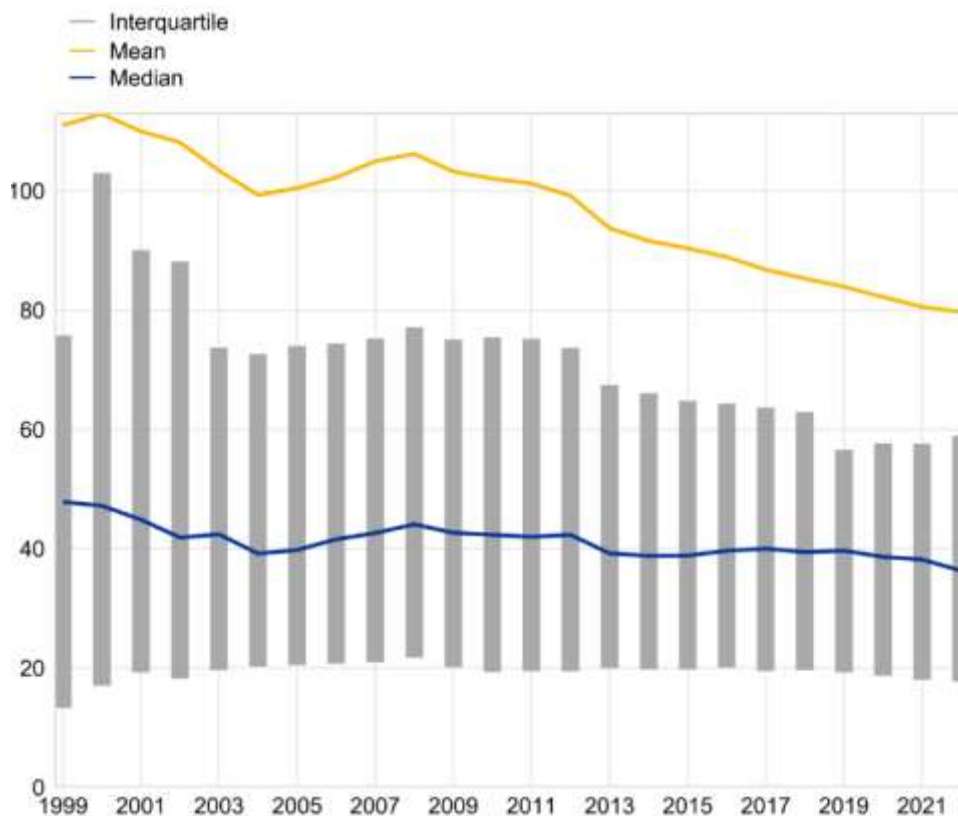

Рис. 2.8. Чисельність працівників банківських установ, тис. [39]

Прим.: інтерквартильні діапазони та медіани розраховуються на основі середніх значень країни. Дані доступні для всіх країн ЄС-27.

Дані також вказують на те, що ступінь концентрації банківського сектору (вимірюється часткою активів, якими володіють п'ять найбільших банків) продовжує значно відрізнятися між державами-членами ЄС. На національному рівні частка загальних активів п'яти найбільших кредитних установ становила від 31,16% (Люксембург) до 95,72% (Греція) на кінець 2022 року, тоді як середній показник по ЄС становив 68,27%.

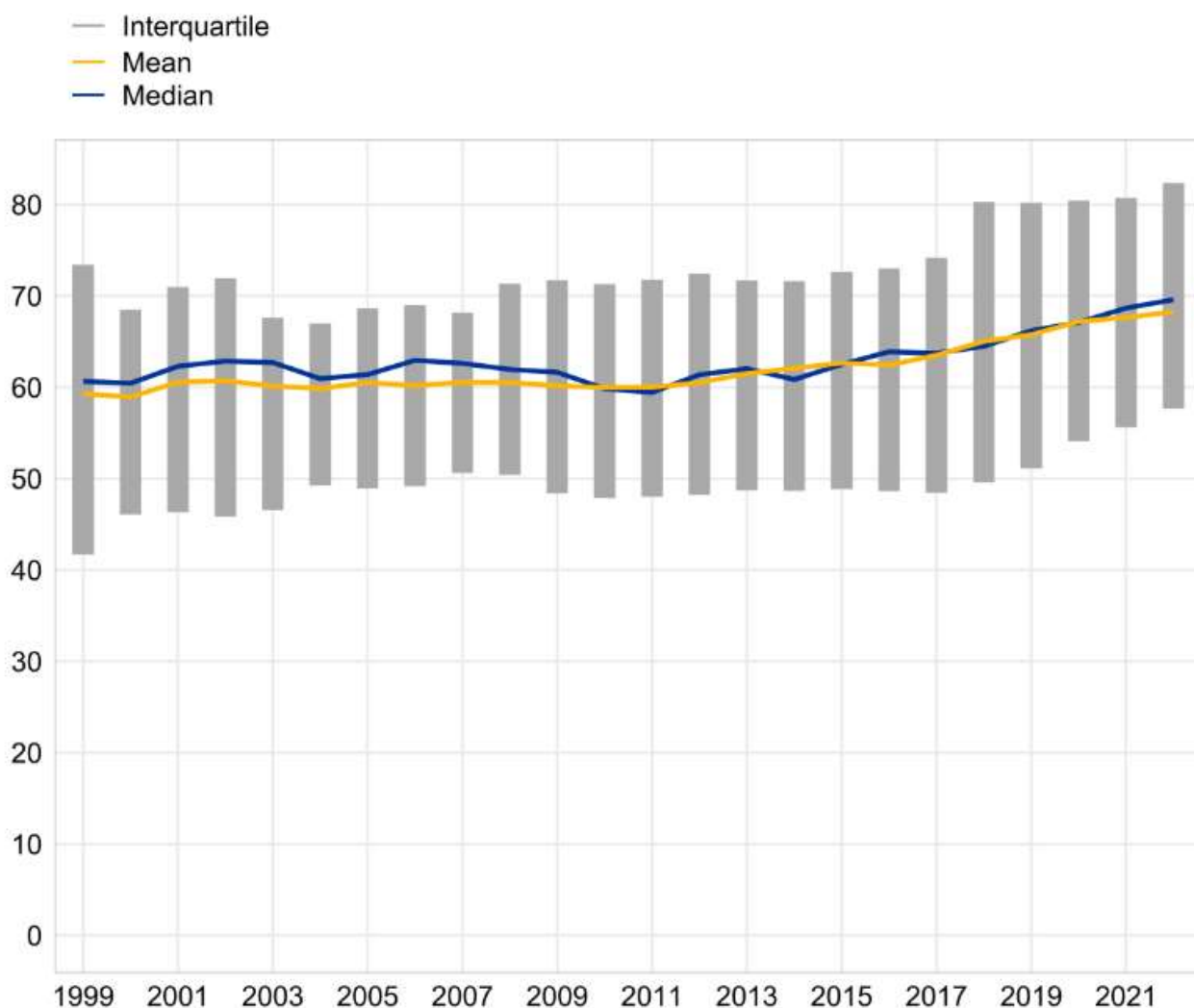

Рис. 2.9. Частка активів п'яти найбільших банків, [39]

Прим.: інтерквартильні діапазони та медіани розраховуються на основі середніх значень країни. Дані доступні для всіх країн ЄС-27.

Таким чином, кількість банківських відділень і кількість банківських працівників скорочувалась в більшості країн-членів ЄС, однак, зростає ступінь

концентрації банківського сектору, хоча він і значно відрізняється між окремими країнами ЄС.

Висновки до розділу 2

4. Проаналізовано структуру європейської банківської системи. Відзначено існування кількох типів фінансових ринків, на яких головними учасниками виступають інвестиційні фонди, банки різного типу та інші кредитні інститути. Кожен з ринків має власну специфіку і їх ролі частково доповнюють один одного.

Відзначено, що для європейських країн, на даному етапі розвитку, характерна трирівнева банківська система, яку складають ЄЦБ, ЦБ країн-членів ЄС та комерційні банки. Важливою складовою банківської системи ЄС у сучасних умовах є фінансові ринки. Визначено нормативні засади їх регулювання. Відзначено, що міжбанківські угоди в ЄС також мають високий рівень ефективності, а наукове забезпечення є однією із основ банківської системи ЄС.

5. Проаналізувати механізм функціонування європейської системи центральних банків. Наведено схему валютних, фінансових та економічних відносин ЄВС на чолі із ЄЦБ. Відзначено, що на даному ступені інтеграції країни-члени ЄС передають органам Європейського Співтовариства свою компетенцію в одному із найчутливіших питань – у питаннях здійснення і регулювання емісії грошей та проведення грошової політики.

Визначено основні компоненти ЄСЦБ і механізм її функціонування. Відзначено, що більшість вчених не визнають за ЄСЦБ якої-небудь самостійної і тільки їй одній властивій сутності чи функції. Визначено та сформульовано цілі, для досягнення яких створювалася ЄСЦБ. Цілі та інструменти грошово-кредитної політики ЄЦБ в межах реалізації основної мети монетарного регулювання.

6. Проведено діагностику стану європейського банківського ринку. Відзначено, що сукупні активи банківських установ зі штаб-квартирами у ЄС зросли зі 30,44 трлн. євро в грудні 2021 року до 30,85 трлн. євро у грудні 2022 року, зрісши на 1,34%. Загальний коефіцієнт непрацюючих банківських установ ЄС знизився на 0,21 % в річному обчисленні до 1,86% на початок 2023 року. Проаналізовано рентабельність власного капіталу кредитних установ зі штаб-квартирою в ЄС. Відзначено, що в умовах цифровізації кількість банківських відділень продовжувала скорочуватися в більшості країн-членів ЄС, в середньому на 5,39%, а ступінь концентрації банківського сектору продовжує значно відрізнятися між державами-членами ЄС.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ЄС

3.1. Проблеми та перспективи забезпечення стійкості європейського банківського сектора

Ситуація щодо формування в ЄС стійкої фінансової системи на даний час є ще далекою від ідеалу, хоча і спостерігаються певні успіхи у даному напрямі. Одним із головних пріоритетів банківського нагляду ЄЦБ на найближчі роки є забезпечення того, щоб банки завоювали стійке становище на банківському ринку.

Загалом останні статистичні дані (п. 2.3) підтверджують, що банки залишаються стійкими на даному етапі після пандемії коронавірусу COVID-19 і мають сильні позиції капіталу та ліквідності. Тим не менш, все ще існує невизначеність щодо загального впливу пандемії, оскільки деякі заходи підтримки все ще застосовуються. Їх повний вплив можна буде оцінити тільки в середньостроковій перспективі, коли більшість заходів допомоги уряду та центрального банку буде скасовано.

Однак, до наслідків пандемії додалися проблеми, які зумовлено повномасштабним вторгненням РФ в Україну і ситуація знову змінилася. Війна призвела до погіршення економічних прогнозів і непередбаченої інфляції та змусила повністю переглянути умови та канали енергозабезпечення. Вищі процентні ставки особливо сильно вдарять по домогосподарствам-боржникам, оскільки вони вже і так борються зі зростанням цін. Додатково війна збільшила загрозу кібератак на об'єкти критичної інфраструктури, зокрема, і у фінансовому секторі. Це також підвищило обізнаність європейського суспільства щодо екологізації, що є позитивним чинником, але пов'язане зі значними ризиками.

Насамперед, проаналізуємо вплив пандемії на стійкість європейського банківського сектора. Пандемія COVID-19 і зумовлена нею загальна кризова ситуація, посилила певні ризики для європейської банківської системи через карантинні заходи і пов'язані із ними обмеження на поїздки, закриття підприємств, які вважаються «не критичними» для економіки, і збої в ланцюжках поставок. Дані виклики висвітлили дві ключові проблеми для банків: важливість адекватного управління кредитними ризиками та – для окремих банків – необхідність подальшої цифровізації. Проаналізуємо дані проблеми детальніше.

Банки повинні переконатися, що вони адекватно оцінюють, класифікують і вимірюють кредитний ризик у своїх балансах. Даний напрям став ще важливішим під час пандемії, оскільки певні сектори, такі як послуги та комерційна нерухомість, були більш уразливими до наслідків кризи. У результаті ЄЦБ посилив свою наглядову увагу щодо ризиків банків для вразливих секторів і провів спеціальну оцінку того, як банки виявляли та вимірювали кредитний ризик під час пандемії.

Після своєї оцінки ЄЦБ повідомив банки, що в кількох банках все ще існують суттєві недоліки в системі управління кредитними ризиками. Основні питання, що викликають занепокоєння, стосуються ідентифікації та класифікації проблемних позичальників, оцінки застави та адекватності практики резервування.

До цього часу вплив пандемії на кредитний ризик банків був більш керованим, ніж очікувалося, із подальшим скороченням непрацюючих кредитів. Однак, можливе погіршення якості активів, пов'язане із відміною заходів допомоги для подолання наслідків пандемії та новим тиском на банківську систему, зумовленим наслідками війни РФ проти України, може призвести до зростання дефолтів. Сектори, які вважаються вразливими під час пандемії, такі як комерційна нерухомість і житлова нерухомість, також потребують моніторингу. Це додатково підкреслює, наскільки важливо для банків усунути недоліки, виявлені в їхніх структурах управління кредитними ризиками. ЄЦБ

активно співпрацює із банками, які повідомили про суттєві недоліки в даній сфері, з метою забезпечення надійного управління кредитним ризиком.

Інше питання – цифровізація – не є вже чимось надто новим. Банки впродовж останніх двох десятиліть пропонують послуги в цифровому середовищі. Однак, під час пандемії попит на цифрові послуги зріс, в тому числі у раніше менш «оцифрованих» країнах, і такі послуги також поширилися на нових членів ЄС та Єврозони. Окрім того, цифровізація спростила віддалену роботу людей і зробила банківські операції загалом ефективнішими. Однак, хоча деякі банки уже мали інфраструктуру, іншим потрібно було прискорити впровадження новітніх цифрових технологій.

Окрім наслідків пандемії, цифрова трансформація має вирішальне значення для банків, які повинні активізувати дану діяльність, щоб мати змогу відповідати змінам уподобань клієнтів та відповідних модифікацій у конкурентному середовищі. Банки стикаються зі зростаючою конкуренцією зі сторони нових учасників ринку, таких як FinTech-компанії та великі технологічні платформи. Ці нові учасники можуть надавати послуги ефективнішим і зручнішим для клієнтів способом, на них менше впливає нормативний тягар та вартість офісних приміщень. Також вони можуть пропонувати клієнтам широкий вибір фінансових продуктів, використовуючи зібрані цифровими каналами дані про клієнтів.

Цифровізація також надає банкам можливість боротися із неефективністю витрат та надлишковою потужністю шляхом покращення внутрішніх процесів через технологію. Прикладом може бути використання робота (чат-бота) замість людини для консультування клієнта щодо інвестицій, автоматизованих програм для виявлення діяльності із відмивання грошей чи шахрайства та алгоритмів для авторизації торгівлі. Однак, менші банки можуть не мати можливості розробляти такі цифрові послуги самостійно. Як альтернатива, дані банки можуть використовувати послуги хмарних обчислень, які надаються третьою стороною, щоб мати змогу пропонувати цифрові послуги.

Звісно, дані події пов'язані із ризиками. Дедалі більша залежність від технологій зробить банки більш залежними від доступності ІТ-послуг і, у випадку аутсорсингу, від сторонніх постачальників. Очікується, що банки будуть ефективно керувати даними ризиками і мати плани на випадок надзвичайних ситуацій, щоб уникнути збоїв, якщо сторонній постачальник не зможе надавати їм послуги. Банки також повинні вдосконалювати управління кіберризиками. За допомогою власної системи звітності про кіберінциденти ЄЦБ виявив, що найчастішими кіберінцидентами в банках у перші роки пандемії були розподілені атаки з загрозою відмови в обслуговуванні, під час яких зловмисники переривали банківські послуги, переповнюючи (і засмічуючи) банківські сервери фальшивими запитами. Також зросла кількість атак на сторонніх постачальників послуг, зокрема, в сфері хмарних обчислень.

Також проаналізуємо наслідки війни в Україні для європейської банківської системи. Як ми вже відзначали, в пост пандемічний період європейські банки були порівно стійкими. Однак, в даний час слід уважно аналізувати і враховувати вплив війни в Україні на економіку ЄС і зміни, які вона може зумовити в банківському секторі.

Виклики, пов'язані із кредитним ризиком, про які вже раніше згадувалось, стають іще більш актуальними в даний час в контексті війни в Україні. Однак, наразі спостерігається зміщення рушійних сил кредитного ризику від секторів, які пов'язаних із послугами, до секторів торгівлі товарами, енергоресурсами та сировиною.

Хоча повністю ступінь впливу війни визначити ще складно, вона однозначно посилить тиск на якість активів в найближчі квартали. Причини потенційного погіршення якості активів включають перебої в ланцюгах постачання і збільшення витрат на енергоносії для компаній, на товари та інший імпорт.

У той же час підвищення та коливання цін на сировину та енергоносії разом із постійним тиском на глобальні ланцюги поставок може продовжити

тривання періоду підвищеної інфляції. Високий рівень інфляція у поєднанні зі збільшенням процентних ставок (а це загалом має позитивний вплив на прибутковість банків), може призвести до дефолтів позичальників. Тому ЄЦБ продовжуватиме зосереджувати свою увагу на практику управління банківськими ризиками.

Відповідно до проведеного аналізу, як вже відзначалось, ЄЦБ і європейські банки були у стані підвищеної готовності щодо кіберризиків до війни в Україні. IT-аутсорсинг і кіберризики вже були частиною наглядних пріоритетів ЄЦБ. В попередні періоди, варто відзначити, що фінансова система завжди була привабливою мішенню для зловмисників. Війна почата РФ призвела до збільшення кіберризиків, однак, вона також змінила і природу даного ризику. Якщо до війни мотиви тих, хто стоїть за кібератаками, були переважно фінансовими, то нові типи кіберзагроз зосереджуються на знищенні критичної інфраструктури і спричиненні якомога більших збоїв.

Варто відзначити, що не спостерігається збільшення загальної кількості значних інцидентів у фінансовому секторі, а також те, що вплив на банки був обмеженим. Проте потенційні руйнівні кібератаки становлять безпрецедентний ризик для критичної інфраструктури, включно зі фінансовими службами. Тому очікується, що банки створять і перевірять механізми реагування та відновлення, а також адаптуватимуть їх до ситуації загроз, які розвиваються.

ЄЦБ уважно стежить за ситуацією та запустив декілька ініціатив щодо посилення нагляду у даній сфері. Однією із даних ініціатив є структура звітування про кіберінциденти, про яку я згадувалося вище. Дана система вимагає від банків конфіденційно повідомляти ЄЦБ про значні кіберінциденти, як тільки їх буде виявлено. Це дає змогу ЄЦБ виявляти й відстежувати тенденції та швидко реагувати, якщо серйозний кіберінцидент стосуватиметься будь-якого із банків, що знаходяться під наглядом ЄЦБ. Водночас ЄЦБ підтримує співпрацю із іншими органами влади на європейському та міжнародному рівнях.

Також, слід відзначити наявність кліматичних та екологічних ризиків. На думку, президента ЄЦБ Крістін Лагард, яка брала участь у весняних зборах МВФ, нещодавня нестабільність на енергетичних ринках є яскравим нагадуванням про необхідність прискорити енергетичний перехід [57]. Це дозволяє вважати, що шляхи до досягнення енергетичної та кліматичної безпеки в даний час чітко визначають напрямок розвитку.

Це означає, що банки також повинні вживати заходів та збільшувати власну спроможність справлятися з кліматичними та екологічними ризиками. Оскільки економіка модифікується, банкам доведеться коригувати те, як вони працюють і реагувати на ці події.

Подолання даних ризиків є одним із головних завдань для банків у подальшому. Беручи до уваги результати самооцінки, яку проведено в 2021 році: 90% банків повідомили, що вони лише частково відповідають або не відповідають наглядним очікуванням ЄЦБ у цій сфері [57].

У даному контексті важливо, щоб банки розробляли стратегії щодо пом'якшення довгострокових наслідків ризиків, пов'язаних із кліматом та навколишнім середовищем, і скоригували свої бізнес-стратегії, системи управління й управління ризиками, щоб належним чином врахувати ці ризики.

Тому банки повинні мати чітке уявлення щодо «зеленої» діяльності власних клієнтів, якщо вони хочуть належним чином керувати своїми ризиками. Запропонована «Директива про корпоративну звітність про сталий розвиток» [57] може підтримати дану діяльність, зумовивши крупні банки та їх корпоративних клієнтів розкрити плани переходу.

Окрім того, ЄЦБ в даний час проводить кліматичний стрес-тест, щоб оцінити, наскільки банки готові впоратися з кліматичними ризиками, а також надати повний наглядний огляд практики банківського управління ризиками й розкриття інформації. Це розглядається в якості навчання як для ЄЦБ, так і для банків. ЄЦБ також проводить тематичний огляд, щоб оцінити прогрес банків у досягненні очікувань нагляду ЄЦБ. Підсумок полягає в тому, що ризиками, які пов'язані із кліматом і навколишнім середовищем, слід управляти, як і будь-

яким іншим ризиком, і щоб плани переходу банків стали частиною їх практики управління ризиками.

Таким чином, банківський сектор ЄС виглядає достатньо стійким до викликів, з якими він стикається. Однак, все ще існує значний ступінь невизначеності, і банки повинні бути готові до погіршення умов. Для деяких банків це означає подальше зміцнення капітальної бази та зниження операційних ризиків. ЄЦБ слід уважно стежити за даними ризиками та вживати подальших ініціатив, які схожі до вищезгаданих. Це дозволить банкам залишатися стійкими, навіть враховуючи з неспокійні часи.

3.2. Цифровізація та її вплив на майбутнє банківської системи ЄС

Феномен цифровізації виник внаслідок стрімкого прогресу інформаційних технологій, мікроелектроніки та зв'язку в більшості країн світу. Це глобальний процес, який дедалі більше охоплює нашу планету. Загалом виділяють два основні напрями розвитку цифрової економіки. Насамперед, це створення й розвиток цифрового середовища, інфраструктури, яка піднімає матеріальне виробництво на новий рівень та сприяє підвищенню конкурентоспроможності виробництва. Вдосконалення дано середовища визначається як ключовий чинники для досягнення успішності в цифровому економічному просторі. Іншим напрямком є забезпечення підвищення добробуту населення, без чого важко досягти високого рівня розвитку цифрової економіки. Цифровізація залучає все більше галузей економіки, при цьому банківська система особливо піддається впливу нових технологій.

Банківська система, як самоорганізована та відкрита структура, постійно зазнає змін, відкрита для зовнішніх впливів, здатна акумулювати та обробляти інформацію, а також самонавчатися, щоб протистояти ентропії. Інституційна структура банківської системи безперервно модифікується й оновлюється через різноманіття форм, таких як законодавчі та нормативні акти, різні організації, формалізовані та неформалізовані схеми взаємодій. Отже, банківська система є

однією з провідних сфер економіки, де активно впроваджуються нові технології, виступаючи також і як ініціатор таких інновацій.

Нові технології змінюють способи, якими банки традиційно надавали фінансові послуги. Ці зміни, водночас, створюють нові джерела системного ризику, які формують виклики для регулювання банківської системи.

Фінансові інновації вже десятки років є відмінною рисою фінансового сектора, втілюючись у вигляді продуктів (наприклад, нові види цінних паперів), у вигляді нових технологій (наприклад, кредитний скоринг або банкомати), у вигляді нових інститутів (наприклад, взаємні фонди або фонди венчурного капіталу). Нинішня хвиля фінансових інновацій зумовлена розвитком низки технологій, включаючи смартфони, Інтернет, технології обміну даними між інформаційними системами (API) та розподіленим реєстром (DLT), штучний інтелект (AI), великі дані (BigData).

Ці нові технології впливають на те, як банки виробляють та надають фінансові послуги власним клієнтам, а також сприяють залученню фінтех-компаній у виробництво та надання даних послуг, а також крупних технологічних компаній. Це впливає на традиційні фінансові інститути, і навіть може створювати нові джерела системного ризику, що ставить перед регуляторами нові завдання. У звіті для Європейської ради з системних ризиків група аналітиків на чолі з Антоніо Санчесом Серрано розглянула вплив цифровізації на майбутнє банківського сектору Європи, виділивши три можливі сценарії розвитку ситуації [53].

Розглянемо їх передумови. Насамперед, це стосується нової хвилі інновацій.

Нещодавня хвиля фінансових інновацій, яка базується на пропонованих цифровізацією можливостях, прийшла переважно з-поза меж банківської системи, втілюючись у вигляді нових постачальників фінансових послуг – або конкуруючих з банками, або тих, що співпрацюють з ними, але в той же час мають певний руйнівний потенціал:

- Смартфони, Інтернет та APIs забезпечують швидший обмін інформацією, нові канали доставки та найкраще використання ефекту масштабу. Це сприяло відмові від традиційної моделі фізичних офісів та відділень та виходу на ринок нових постачальників платіжних послуг – від компаній мобільного зв'язку, що пропонують мобільні гроші, до FinTech-компаній, що пропонують цифрові гаманці. Інтернет також сприяв зростанню конкуренції, дозволяючи клієнтам порівнювати продукти та ціни різних фінансових послуг різних постачальників, а завдяки мобільним платформам клієнти отримали можливість переміщати депозити між банками у міру зміни умов їх розміщення.
- Революція у IT, зокрема, в сфері хмарних обчислень, спростила створення, обробку та використання великих даних (BigData) та прикладної статистики для вимірювання фінансових ризиків та управління ними. Штучний інтелект (AI) і машинне навчання дозволяють покращити моделі скринінгу та моніторингу порівняно із існуючими методами, такими як традиційні (переважно статичні) моделі кредитного скорингу. В сучасних наукових дослідженнях показано, що BigData більш корисні для прогнозування дефолтів, ніж традиційні підходи із використанням даних кредитного реєстру (наприклад, дослідження у порівнянні кредитів, виданих великою фінтех-компанією, із аналогічними кредитами, виданими традиційними банками; дослідження про використання цифрового сліду в кредитному скорингу; дослідження про прогноз ймовірності дефолту позичальників на основі даних про використання ними мобільних телефонів [53]). Окрім оцінки кредитоспроможності, AI і BigData можуть також відігравати важливу роль в операційній діяльності та діяльності із вимірювання та управління ризиками, як-от моніторинг шахрайства та кіберпригод, боротьба із відмиванням грошей, перевірка дотримання нормативних вимог.
- Третьою помітною інновацією є технологія розподіленої книги (DLT), яка описує децентралізовану архітектуру даних та криптографію й дозволяє

синхронізувати зберігання, а також обмін записами, забезпечуючи їх цілісність за допомогою протоколів перевірки на основі консенсусу. Найвідомішим DLT є блокчейн, заснований С. Накамото, який представив його як метод підтвердження права власності на криптоактив біткойн. Фактично, це є децентралізованою розподіленою базою даних, яка підтримує постійно зростаючий список записів, заблокованих у ланцюжок стійких до злому «блоків». Незважаючи на те, що криптоактиви привернули увагу багатьох інвесторів, спостерігається тенденція до стейблкойнів – криптоактивів, прив'язаних до іншого активу (наприклад, долара США, інших національних валют і товарів), вартість яких гарантується достатніми резервами в ці активи. Окрім реакції на зростаючу важливість приватних криптоактивів, центральні банки в усьому світі і ЄЦБ також почали вивчати цінність цифрових валют центральних банків для роздрібних клієнтів (наприклад, Bindseil та ін. 2021). Більше того, «цифровий євро може з'явитись у 2027 році. Так у Європейському центральному банку (European Central Bank) хочуть позбавитись залежності від чужих платіжних систем, наприклад, таких як американські гіганти Visa та Mastercard» [53].

В даний час, європейська банківська система стикається із фундаментальними структурними змінами та викликами, які визначають її майбутнє та її здатність задовольняти фінансові потреби реальної економіки. Деякі з цих проблем, у тому числі надмірна банківська присутність (overbanking) та проблемні кредити, існують уже кілька років і можуть розглядатися як успадковані, що тривають від періоду світової фінансової кризи 2008-2009 рр. та європейської кризи суверенного боргу. Інші проблеми мають характер розвитку у перспективі та пов'язані зі змінами, які зачіпають суспільство за межами банківської й фінансової систем, такими як, наприклад, зміна клімату. Крім того, пандемія COVID-19 впливає на економічні структури та банківську систему, що може торкнутися основних бізнес-моделей та операцій європейських банків.

Також слід враховувати активність нових конкурентів для традиційних банків. По всьому світу фінтех-компанії демонструють вражаюче зростання і, як правило, вони невеликі та спеціалізуються на конкретних послугах, хоча в сукупності вони охоплюють різноманітну групу фінансових послуг (рис. 3.1).

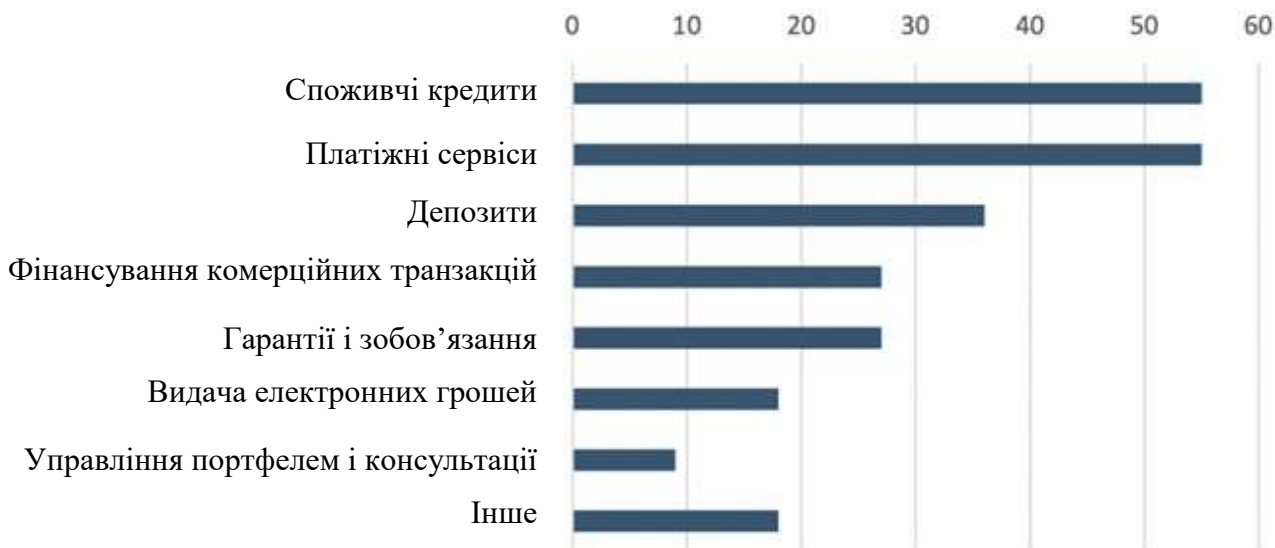

Рис. 3.1. Фінансові послуги, що продаються або розповсюджуються через цифрову платформу (% фінансових установ-респондентів, які звітують про використання) [35]

Великі технічні компанії, які зазвичай працюють через такі платформи, отримують переваги від аналітики даних, зовнішніх мережевих ефектів і взаємопов'язаних дій, а також дотримуються стратегії охоплення, переходячи від нефінансових до фінансових послуг.

Зростаюча цифровізація традиційних банків надає їм кращі можливості щодо пропозиції нових продуктів та послуг, що потенційно покращить якість обслуговування клієнтів. Водночас, у результаті технологічних інновацій банки стикаються з конкуренцією з боку FinTech- та BigTech-компаній: працюючи через платформи, BigTech отримують переваги від мережевих ефектів і, слідуючи стратегії розширення охоплення, переходять від нефінансових послуг до фінансових (хоча загальноприйнятого визначення ні FinTech, ні BigTech-компаній не існує, ми визначаємо FinTech-фірми як гравців, орієнтованих на нові технології та які прагнуть конкурувати з традиційними фінансовими

організаціями у наданні фінансових послуг, а BigTech – як платформні компанії, такі як технологічні гіганти Google, Facebook, Apple, Amazon, Alibaba або Tencent).

З боку FinTech-компаній банки зазвичай не очікують на загрози своєму становищу, хоча для збереження даного становища їм, можливо, необхідно купувати такі інноваційні компанії. Однак, стосовно BigTech банки можуть поступати по-різному – залежно від того, як ті розширюватимуть сферу своїх фінансових послуг: чи створенням дочірніх компаній, чи співпрацею з діючими банками. Перший підхід створює банкам пряму проблему, у відповідь на яку вони можуть підвищити свій профіль ризику захисту свого становища. Співробітництво є менш руйнівним для банків варіантом, хоча воно теж, ймовірно, підірве їх ренту, а також багатьох з них зробить нежиттєздатними в їх поточній бізнес-моделі.

Нові постачальники послуг, схожих до банківських, в свою чергу, піддаватимуться відомим банківським ризикам – ризику ліквідності, кредитного ризику, ринкового ризику тощо – що матиме вплив на загальносистемний ризик. У той час як посилення конкуренції може підвищити стабільність у довгостроковій перспективі, посилення концентрації (особливо у зв'язку із BigTech) може призвести до появи нових too big to fail – інституцій, «надто великих, щоб звалитися», а посилення фокусу на посередництві у сфері транзакцій може зробити систему проциклічнішою. Співпраця між BigTech та банками може подовжити посередницькі ланцюжки, що викликає побоювання щодо розподілу ризиків.

Крім фінансових ризиків, цифровізація також пов'язана зі значними нефінансовими ризиками як для банків, так і для FinTech- та BigTech-компаній. Ці ризики пов'язані із кількома чинниками: велика концентрація надання основних послуг; надмірно автоматизовані або ІТ-орієнтовані послуги, які можуть бути більш ризикованими щодо кібератаків; довіра до технології, яка може раптово застаріти; хибне почуття безпеки через надмірне використання штучного інтелекту (AI) тощо.

Наведемо вже згадувані нами три сценарії, які звичайно не охоплюють усіх можливих шляхів розвитку банківської системи Євросоюзу до 2030 року, однак, були сформовані аналітиками на основі варіантів взаємодії банків із FinTech та BigTech (сценарії 1 та 2), а також впливу цифрових валют центральних банків (сценарій 3).

Сценарій 1. Чинні банки продовжують домінувати та зберігати свою провідну роль у створенні грошових потоків та фінансовому посередництві. Вони агресивно протистоять конкурентній загрозі через технологічну адаптацію, придбання FinTech-компаній та лобіювання. FinTech продовжують концентруватися на певних нішевих ринках, тоді як BigTech пропонують платіжні послуги, але не мають доступу до клірингових та платіжних систем центрального банку (вони можуть поєднуватися з банками). Банківська система оновлюється за рахунок інкорпорування нових постачальників та нових продуктів.

Сценарій 2. Діяльність діючих на сьогодні банків поступово обмежується, тоді як BigTech-компанії розширюють фінансові послуги через регульовані дочірні компанії та захоплюють ринок кредитування. Діючі банки дедалі більше зосереджуються на послугах, орієнтованих на відносини, як у верхньому рівні ринку (інвестиційні банки), так і нижньому (місцеві банки, зосереджені на обслуговування підприємств і приватних осіб невеликого географічного регіону). Банківська система скорочується, насамперед тому, що середні та малі банки більше не можуть використовувати ефект масштабу. Цей сценарій призводить до структурних змін у фінансовій системі.

Сценарій 3. Випуск роздрібних цифрових валют центрального банку призводить, за певних моделей посередництва, до зовсім іншої структури фінансової системи. Банки, що діють, стикаються із більш високими витратами на фінансування і більш нестійкою базою фінансування, оскільки традиційно стабільна клієнтура роздрібних депозитів переключається принаймні частково на цифрову валюту. Функція фінансового посередництва в банків поступово зникає, а центральний банк відіграє все більш важливу роль як посередник.

FinTech- та BigTech-компанії пропонують індивідуальні та спеціалізовані послуги в галузі кредитування, управління активами та управлінні ризиками. Традиційна банківська система більше не відіграє ролі стабільного якоря фінансової системи.

Враховуючи, що зміни у фінансовій системі є ендегенними для регуляторних заходів, особливо під час потенційно руйнівних перетворень, науковці пропонують декілька заходів в сфері банківської політики для усунення фінансових та нефінансових ризиків [53]. Деякі із цих пропозицій застосовні до всіх трьох сценаріїв, інші будуть більш актуальними для того чи іншого з них.

Вкрай важливо, що реакція регулюючих органів буде ключовим чинником у тому, який із трьох сценаріїв насправді матеріалізується.

Запропоновані аналітиками заходи політики є наступними [53].

Регуляторний периметр та умови доступу до мережі фінансової безпеки мають бути розширені або адаптовані. FinTech та BigTech повинні мати доступ до системи безпеки у разі здійснення ними фінансової діяльності, подібної до банківської. Водночас, слід розробити пруденційну основу для такого доступу, включаючи захист прав споживачів та боротьбу із відмиванням грошей. Це стає іще більш важливим для варіантів сценаріїв 2 та 3. Ймовірно, стане необхідним розширення глобальної співпраці, оскільки більшість FinTech- та BigTech-компаній працюють в глобальному масштабі, не маючи постійного представництва у юрисдикціях своєї присутності. Для уникнення небажаних і несвоєчасних дискусій, слід створити механізми глобальної кооперації завчасно. Фінансове посередництво BigTech, ймовірно, повинне бути відокремлене від решти їх діяльності і, отже, здійснюватись через дочірню компанію, яка потрапляє до регуляторного периметру. Така політика може вимагати глибоких організаційних змін у BigTech-компаніях і може зменшити для них привабливість надання фінансових послуг, що значно знизить ймовірність сценарію більш активної співпраці регуляторів в різних секторах та юрисдикціях. Оскільки регуляторні та законодавчі підходи до платформних

компаній змінюються на рівні ЄС, такі зміни мають передбачати тісну співпрацю із регуляторами фінансового сектора. Розширення цифровізації фінансових послуг може вимагати зміни практики регулювання та нагляду, яка була визначена, коли цифровізація ще тільки починалася, а нефінансові ризики не були пріоритетними на порядку денному регулювання.

Цифровізація може підвищити важливість нефінансових ризиків (багато із них в даний час належать до операційних), і може знадобитися більш точне відображення цих ризиків у пруденційному регулюванні. Це також стосується і кваліфікації персоналу регулюючих й наглядових органів. Рішення щодо випуску роздрібних цифрових валют центрального банку має ретельно врівноважувати переваги в ефективності із будь-якими ризиками стабільності чинної фінансової системи. Випуск цифрових валют може дати людям більше можливостей та призвести до посилення конкуренції. Однак, важливо враховувати середньострокові й довгострокові наслідки для структури фінансової системи із точки зору як ефективності, так і стабільності. Слід зміцнити структуру підтримки впорядкованого виходу та «скорочення потужностей» чинних банків: за будь-якого сценарію вони зіткнуться з посиленням конкуренції та ще нижчим рівнем прибутку. Це обов'язково призведе до того, що існуючі банки скоротять власну діяльність і, можливо, підуть з ринку, і цей процес може спричинити нестабільність. Для забезпечення плавності проходження даного процесу, йому також можна активно сприяти, уникаючи державної підтримки нежиттєздатних банків, послаблюючи бар'єри для виходу з ринку та ліквідації та сприяючи злиттям та банківським спілкам.

Висновки до розділу 3

1. Визначено проблеми та перспективи забезпечення стійкості європейського банківського сектора. Відзначено, що ситуація щодо формування в ЄС стійкої фінансової системи на даний час є ще далекою від ідеалу, хоча і спостерігаються певні успіхи у даному напрямі.

Проаналізовано вплив пандемії та війни РФ проти України на стійкість європейського банківського сектора. Відзначено необхідність враховувати при цьому чинник цифровізації. Визначено наявність ризиків для банківської системи, зокрема, кліматичних та екологічних ризиків. Відзначено важливість для банків розробляти стратегію щодо пом'якшення довгострокових наслідків ризиків.

2. Визначено вплив цифровізації на майбутнє банківської системи ЄС. Відзначено, що феномен цифровізації виник внаслідок стрімкого прогресу інформаційних технологій, мікроелектроніки та зв'язку в більшості країн світу. Банківська система, як самоорганізована та відкрита структура, постійно зазнає змін, відкрита для зовнішніх впливів, здатна акумулювати та обробляти інформацію, а також самонавчатися, щоб протистояти ентропії.

Нові технології змінюють способи, якими банки традиційно надавали фінансові послуги. Вони впливають на те, як банки виробляють та надають фінансові послуги власним клієнтам, а також сприяють залученню фінтех-компаній у виробництво та надання даних послуг, а також крупних технологічних компаній. Визначено три передумови та можливі сценарії впливу цифровізації на майбутнє банківського сектору Європи.

Проаналізовано фінансові послуги, що продаються або розповсюджуються через цифрову платформу. Зростаюча цифровізація традиційних банків надає їм кращі можливості щодо пропозиції нових продуктів та послуг, що потенційно покращить якість обслуговування клієнтів. Відзначено роль FinTech- і та BigTech-компаній у функціонуванні банківського сектору та існування і фінансових нефінансовими ризиків для них та для банків.

ВИСНОВКИ

Мета випускної кваліфікаційної роботи полягала теоретичному дослідженні механізму організації та функціонування банківської системи ЄС, а також визначенні напрямків вдосконалення її функціонування. Підводячи підсумок проведеним дослідженням у цій випускній кваліфікаційній роботі необхідно зробити низку висновків. Зокрема:

1. Проведено аналіз ринку банківських послуг як основи фінансового ринку. Розглянуто два типи моделей фінансової системи, які існують в розвинених країнах світу: система континентального типу і англосакського. Відображено поділ та структурування світового фінансового ринку за організаційно-економічними критеріями. Уточнено схему фінансових інститутів в системі потоків капіталу в економіці. Виокремлено три основні підходи в вивченні економічної суті поняття банківської системи. Визначено взаємозв'язки банківської системи з іншими в економічній системі країни.

2. Проаналізовано сутність, функції та складові банківської системи. Наведено підходи різних авторів до розуміння поняття «банківська система». Узагальнено основні компоненти банківської системи. Визначено елементи банківської системи і показано їх взаємозалежність.

3. Проаналізовано етапи формування банківської системи Європейського Союзу. Проведено історичний огляд формування банківської системи ЄС у ХХ столітті. Відзначено, що вагомий вплив на це мало створення єдиного європейського валютного простору. Відзначено, що координація банківської системи відбувається на різних рівнях і наведено спрощену схему банківської системи ЄС.

4. Проаналізовано структуру європейської банківської системи. Відзначено, що для європейських країн, на даному етапі розвитку, характерна трирівнева банківська система. Важливою складовою банківської системи ЄС у сучасних умовах є фінансові ринки. Визначено нормативні засади їх регулювання. Відзначено, що міжбанківські угоди в ЄС також мають високий

рівень ефективності, а наукове забезпечення є однією із основ банківської системи ЄС.

5. Проаналізувати механізм функціонування європейської системи центральних банків. Наведено схему валютних, фінансових та економічних відносин ЄВС на чолі із ЄЦБ. Визначено основні компоненти ЄСЦБ і механізм її функціонування. Визначено та сформульовано цілі, для досягнення яких створювалася ЄСЦБ. Цілі та інструменти грошово-кредитної політики ЄЦБ в межах реалізації основної мети монетарного регулювання.

6. Проведено діагностику стану європейського банківського ринку. Відзначено, що сукупні активи банківських установ зі штаб-квартирами у ЄС зросли. Загальний коефіцієнт непрацюючих банківських установ ЄС знизився. Проаналізовано рентабельність власного капіталу кредитних установ зі штаб-квартирою в ЄС. Відзначено, що в умовах цифровізації кількість банківських відділень продовжувала скорочуватися, а ступінь концентрації банківського сектору продовжує значно відрізнятися між державами-членами ЄС.

7. Визначено проблеми та перспективи забезпечення стійкості європейського банківського сектора. Відзначено, що ситуація щодо формування в ЄС стійкої фінансової системи на даний час є ще далекою від ідеалу. Проаналізовано вплив пандемії та війни РФ проти України на стійкість європейського банківського сектора. Визначено наявність ризиків для банківської системи, зокрема, кліматичних та екологічних ризиків. Відзначено важливість для банків розробляти стратегію щодо пом'якшення довгострокових наслідків ризиків.

8. Визначено вплив цифровізації на майбутнє банківської системи ЄС. Визначено три передумови та можливі сценарії впливу цифровізації на майбутнє банківського сектору Європи. Проаналізовано фінансові послуги, що продаються або розповсюджуються через цифрову платформу. Відзначено роль FinTech- і та BigTech-компаній у функціонуванні банківського сектору та існування і фінансових нефінансовими ризиків для них та для банків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 №2121-111. URL: http://www.bank.gov.ua/B_zakon/law_BBD.pdf (дата звернення 11.05.2023)
2. Адамик Б.П. Національний банк і грошово-кредитна політика : навч. посібник. Тернопіль : “Карт-бланш”, 2002. 278 с.
3. Анісімов А.Є. Проблеми концентрації капіталу в глобальній економіці. *Науково-практичний журнал. Держава. Право. Економіка (малий і середній бізнес)*. 2004. № 1. С. 215.
4. Банківська енциклопедія / ред. А. М. Мороз. К. : Ельтон, 1993. 328 с.
5. Болгарін І.В., Махадева Л., Штерн Г. Деякі методологічні аспекти побудови та використання моделі механізму монетарної трансмісії в Україні. *Вісник НБУ*. 2000. № 11. С. 4-6.
6. Бритченко І.Г. Региональные аспекты банковского рыноковедения : монографія. Донецк : Донецкий гос. ун-т економіки и тороговли, 2003. 291 с.
7. Варцаба В.І., Заславська О.І. Сучасне банківництво: теорія і практика : навч. посібник. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2018. 364 с.
8. Васильчишин О.Б. Економічна сутність фінансової безпеки банківської системи: проблема плюралізму підходів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 28. С. 159-166.
9. Вірван Л. Нова валюта старої Європи: перспективи розвитку. – *Банківська справа*. 2000. № 3. ст. 37.
10. Д'яконова І. І. Теоретико-методологічні основи функціонування банківської системи України : монографія. Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. 400 с.

11. Дзюблюк О. В. Проблеми забезпечення ефективного функціонування банківської системи в перехідній економіці. *Вісник національного банку України*. 2005. №3. С. 30-35.

12. Дзюблюк О.В. Сутність банківської системи та її роль в економіці ринкового типу. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/17703/1/%D0%94%D0%B7%D1%8E%D0%B1%D0%BB%D1%8E%D0%BA%20-%20%D0%A1%D1%83%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B8%20%D1%82%D0%B0%20%D1%97%D1%97%20%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%8C%20%D0%B2%20%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%86%D1%96%20%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%82%D0%B8%D0%BF%D1%83%20-%202002.pdf> (дата звернення 15.05.2023)

13. Європейська спільнота з вугілля та сталі. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Європейська_спільнота_з_вугілля_та_сталі (дата звернення 10.07.23)

14. Єпіфанов А.О., Маслак Н. Г., Сало І. В. Операції комерційних банків : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2007. 523 с.

15. Король М. М. Еволюція банківської системи Європейського Союзу. *Економічний простір*. 2020. № 156. С. 46-51.

16. Лондар С. Л., Тимошенко О. В. Фінанси : навч. посіб. Вінниця : Нова Книга, 2009. 384 с.

17. Лютак П.М., Романчукевич М.Й. Сутність та основні поняття банківської системи // Збірник тез доповідей науково-практичної конференції «Сучасні детермінанти соціально-економічного розвитку», 18 травня 2023 року – Івано-Франківськ : НАІР, 2023. С. 173-175.

18. Лютак П.М., Романчукевич М.Й. Основні елементи банківської системи Балагура А.В., Білецька І.М. Основні ознаки інноваційної економіки //

Збірник тез доповідей науково-практичної конференції «Актуальні проблеми глобалізованого світу», 19 жовтня 2023 року – Івано-Франківськ : НАІР, 2023. С. 172-173.

19. Мельник П.В., Тарангул Л.Л., Гордей О.Д. Банківські системи зарубіжних країн: підручник. Київ: Алерта, Центр учбової літератури, 2010. 586 с.

20. Мордань Є.Ю. Сутність, роль та значення банківської системи на сучасному етапі. *Сталий розвиток економіки*. 2012. № 4. С. 339-344.

21. НБУ буде розширювати співпрацю з ЄЦБ і європейським органом банківського нагляду. URL: <https://finbalance.com.ua/news/nbu-bude-rozshiryuvati-spivpratsyu-z-tsb-ivropeyskim-orhanom-bankivskoho-nahlyadu> (дата звернення 14.09.23)

22. Онищенко Ю.І. Основні етапи формування структури банківської системи України в залежності від структурних характеристик. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1428/1/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%20%D0%B5%D1%82%D0%B0%D0%BF%D0%B8%20%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%20%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B8%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%20%D0%B2%20%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%B6%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%20%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA.pdf> (дата звернення 14.05.2023)

23. Паценко О., Молчанова Е. Особливості розвитку сучасної структури світового фінансового ринку. *Міжнародна економічна політика*. 2012. № 1—2 (16—17). С. 179-208.

24. П'єр Вернер. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/П'єр_Вернер (дата звернення 10.07.23)

25. Протокол про Статут Європейської системи центральних банків та Європейського Центрального банку. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_681 (дата звернення 12.07.23)

26. Розвиток фінансових інститутів ЄС та виклики для фінансової політики України : монографія / Борзенко О.О., Богдан Т.П., Шаров О.М. та ін. К., 2019. 372 с.

27. Скриль В. В., Глушко А. Д. Розвиток банківської системи України в умовах євроінтеграційних процесів. URL: https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolntNTU/12657/1/23_%D0%A4%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%B8%2C%20%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0%20%D1%82%D0%B0%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%2C%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B8%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D0%B2%20%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B9%20%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%86%D1%96_-93-95.pdf (дата звернення 18.07.23)

28. Стрельбицька Л. М. Основи безпеки банківської системи України та банківської діяльності. К. : Кондор, 2004. 600 с.

29. Цифровий євро може з'явитись у 2027 році. URL: <https://www.rfi.fr/uk/%D1%94%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0/20230704-%D1%86%D0%B8%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9->

%D1%94%D0%B2%D1%80%D0%BE-%D0%BC%D0%BE%D0%B6%D0%B5-
%D0%B7-%D1%8F%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%8C-
%D1%83-2027-%D1%80%D0%BE%D1%86%D1%96-
%D1%87%D0%BE%D0%B3%D0%BE-
%D0%B1%D0%BE%D1%8F%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F-
%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B8-%D1%82%D0%B0-
%D1%94%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%86%D1
%96 (дата звернення 15.09.23)

30. Шаров О., Європейський валютний союз: межі зростання або точка бифуркації. URL: <http://journals.uran.ua/jiep/article/view/27765/24869> (дата звернення: 10. 10. 2023).

31. Шаров О.М., Соціально-економічні причини європейської фінансової інтеграції. *Науковий вісник Дипломатичної академії України. Київ*, 2015. С. 129–146.

32. Bindseil U., Panetta F. and Terol I. Central Bank Digital Currency: functional scope, pricing and controls. ECB Occasional Paper Series. 2021. No. 286.

33. Cornelli, G, J Frost, L Gambacorta, R Rau, R Wardrop and T Ziegler (2020), "Fintech and big tech credit: a new database", BIS Working Paper 887 (also published as CEPR Discussion Paper 15357).

34. Dowd K. European Monetary Reform: The Pitfalls Of Central Planning. *Foreign Policy Briefing*. No. 28. Washington: Cato Institute, 1993. – С. 1.

35. EBA Reports on the Use of Digital Platforms. URL: https://issuu.com/AMEISRegulatoryServices/docs/ameis_regfacts_-_october_12th/s/14005716 (дата звернення 15.09.23)

36. ECB publishes consolidated banking data for end-December 2022. URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2023/html/ecb.pr230622~a115bde6aa.en.html> (дата звернення 11.10.23)

37. Elderson F. Overcoming the tragedy of the horizon: requiring banks to translate 2050 targets into milestones. Speech at the Financial Market Authority's Supervisory Conference, Vienna. 2021. 20 October.

38. Enria A. The euro area banking sector, one quarter after the start of the war in Ukraine. Presentation to the Italian Banking Association, 2022. 18 May.
39. EU structural financial indicators: end of 2022. URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2023/html/ecb.pr230601~1a54c64d97.en.html> (дата звернення 12.10.23)
40. European Banking Federation. URL: www.ebf-fbe.eu (дата звернення 11.10.23)
41. European Central Bank. URL: <https://www.ecb.europa.eu/> (дата звернення 12.07.23)
42. European Commission. Directive of the European parliament and of the council on markets in financial instruments repealing Directive 2004/39/EC of the European Parliament and of the Council. Brussels: European Commission, 2011.
43. European Commission. About Internal Market Information System. URL: http://ec.europa.eu/internal_market/imi-net/about_en.html (дата звернення 10.07.23)
44. Eurostat. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення 12.07.23)
45. Frost J., Gambacorta L., Huang Y., Shin H.S., Zbinden P. BigTech and the changing structure of financial intermediation. *Economic Policy*. 2019 . № 34. P. 761–799.
46. Hakkarainen P. The digital transformation of the European banking sector: the supervisor's perspective. Speech at the Institute for Financial Integrity and Sustainability. 2022. 13 January.
47. Loi n° 45-15 du 2 décembre 1945 relative à la nationalisation de la Banque de France et des grandes banques et à l'organisation du crédit. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000006072686> (дата звернення 10.07.23)
48. Mark A. The European System of Central Banks. Wynne Senior Economist and Policy Advisor Federal Reserve Bank of Dallas. URL: <https://www.dallasfed.org/~media/documents/research/er/1999/er9901a.pdf> (дата звернення: 10. 10. 2023).

49. Mayes, David G. New Developments in Banking Supervision in the EU. *The Euro and the EU Financial System*. 2003. с. 179–212.
50. Mongelli F. P., Gerdesmeier D., Roffia B. The Fed, the Eurosystem and the Bank of Japan: More similarities or differences? 2009. URL: <https://voxeu.org/article/fed-eurosystem-and-bank-japan-similarities-and-differences> (дата звернення: 05. 07. 2020).
51. Payments statistics: general notes URL: <http://sdw.ecb.europa.eu/reports.do?node=1000004051> (дата звернення 12.07.23)
52. Peisa P., Vehmas M. Act on the Bank of Finland made compatible with Stage Three of EMU. *Bank of Finland Bulletin*, № 6 – 7, 1998. P. 13.
53. Serrano Antonio Sánchez, Pelizzon Lorian, Kemp Malcolm, Grothe Magdalena, Cecchetti Stephen, Beck Thorsten. Video might kill the radio star: Digitalisation and the future of banking. <https://cepr.org/voxeu/columns/video-might-kill-radio-star-digitalisation-and-future-banking> (дата звернення 15.09.23)
54. Servais D. A Single Financial Market. Brussels-Luxembourg: EUR-OP, 1995. P. 90.
55. Smits R. The European Central Bank: Institutional Aspects. *International and Comparative Law Quarterly*. Vol. 45., 1996. – С. 332.
56. The Law of the European Community. A Commentary on the EC Treaty. Campbell D. Vol. 3. N.Y.: Matthew Bender, 1996. С. 3-630.14
57. The resilience of the European banking sector/ <https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/speeches/date/2022/html/ssm.sp220614~f5ea7887ec.en.html>